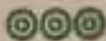

FÖLDES ZOLTÁN KÖNYVE

□□□□

A MAGYARSÁGÉRT!

NYOMATOTT A „PANNONIA-
KÖNYVNYOMDÁBAN” DITRÓ-
BAN, AZ EZERKILENC SZÁZ-
TIZENHARMADIK ESZTE-
N DÖBEN. ■ ÁRA KÉT KORONA.

A MAGYARSÁGÉRT!

Földes Zoltán szerzése.

DITRÓ, 1913.

Nyomatott a „Pannonia-könyvnyomda” gyorsajtóján.

Kapható a szerzőnél Gyergyóremetén (2 koronáért.)

Ajánlom e könyvet

a magyarság ügyeért vitézkedő

Rákosi Jenő

Méltóságos Főrend Urnak, a Budapesti Hirlap
Főszerkesztőjének, stb. — a lankadást nem ismerő,
példás magyar embernek

h ó d o l á s u l.

Legkisebb fegyverhordozója

a szerző.

ELŐJÁRÓBESZÉD.

„*A magyarságért!*“ E cím alatt gyűjtöttem össze a Budapesti Hirlapban és másutt megjelent — hazafias irányu — dolgozataimat.

Esztendőkön át állottam a végeken, mint a magyar nemzeti gondolat legkisebb vitéze, harcos kedvel, dalos lélekkel. Az egyik nap kezemben villogott a fajszeretet pallosa, a másikon a fölajzott hegedőt kaptam a karomra és elénekelgettem a végeknek új énekét . . .

Mert, hej, más szellők fujdogálnak ma a keleti határon! Az őrtálló székely riadtan tekint szét Preszekártól Predeálig . . . Zúgnak az ősfenyvesek. A vadgalamb panaszosabban bűg a véghegyekben . . .

A szemlélődő igric bánatosan pengeti a hurt... Ámde ezenközben nem kerüli el figyelmét a zsendülő új élet, melynek kedves csirái szemmelláthatóan sarjadoznak. Azonegy időben, midőn a veszedelem nőttön-nő, a szebb és boldogabb jövő reménye is fölcsillan. E vigasztaló mozzanat örömkönyt csal a hegedős szemébe; elpengeti hát a jövő dalát is . . . Az a népeket vezérlő hatalmas Isten meg-

hallgatta a szót: *Emlékezzél meg, Uram, rólunk népedhez való jókedvedből; látogass meg minket a te szabadításoddal. (105. zsoltár, 4. v.)* Meghallgatta. Jön. A dalmondó hall, lát . . . És mint az elégiaköltő, a siralom végeztével megvigasztalódik, vidámabb dalt dalol.

Az énekmondó különben nemcsak a végekről zengedez. Előrvendezi, vagy elkesergi mindazt, amit szíve-szeme lát, és ami előkiváncozik merengő, elmélkedő lelke világából . . . A papirosra tett sorok egy hazafiasan érző szív meglátásai, ötletei, elgondolásai. Az elhivatott, nagy nemzet multjáért rajong, jövőjéért vív, reménykedik és dalol az alázatos énekmondó. Aki embervoltában alázatos, de magyarságára büszke, — és dacos turánimódra, hátraszegett fővel, elszánt akarással, süvölti a jelszót testvér és ellenség felé: „Mindent a magyarságért, mindent a hazáért!”

GYERGYÓHOLLÓ.

Itt lakom a haza legkeletibb határán. Körülöttem magaslanak a Kárpátok sziklás bércei. Lábuknál zúgó fenyvesek, lent a völgyben a Kisbeszterce hömpölygeti kristálytisztá vizét, melyen áttetszenek a sürgő pisztrángok vérpöttyei. A folyó mellett, hosszan, egy eloláhosodott magyar község nyulik tova : *Gyergyóholló*. A lakosok, mondom, elrománosodtak. *Jó oláhok* . . . Szelid nép az istenadta és szorgalmas ; *bune soa*-val köszön, de szeméből előcsillan a — magyar lélek . . .

Állami tanító vagyok. Iskolám egy sziklaszirttel szemben van. Künn vagyok éppen a gyerekekkel az udvaron. Egyszerre a szirt tetején királyi állat szép alakja tűnik föl. Ágas, koronás fejét fölemeli s szembe néz a napsugárral. A gyerekek sikonganak örömben . . . de a szarvas eltűnik. Pedig egy csillogó szemű inges gyerek vállalkozik, hogy :

— Tanító ur, megfogjuk a szarvast ! — És csillog a szeme, fejét magasan fölveti, mint az a szarvas odafönt. — Hejh, ennek a gyermeknek *magyar* a lelke. Both Jánosnak hívják. A nagybátyjuk

római katolikus prelátus volt Csíkban. Most ezek itt dészüsziát (oláh ruhaszorító) hordanak s románoknak vallják magukat. Önkéntelenül is a gyergyói hősré, Both királybíróra gondolok, ki Akton vezérrel csatázott, — s elszorul a szívem...

Megsimogatom a gyereket, bohónak nevezem. És, lám, egy másik furakodik melléje. Ezzel még nem tudtam annyira menni, hogy úgy tudjon magyarul, mint Both János. Pedig — *Kerekes* János a neve. Az a harmadik, melyik amott jön, már érti szép hazája nyelvét. *Szilvás* Miklós. Ügyes, magas fiú. Még az iskolai év elején csak rázta a fejét és mosolygott: *Nu stu, nu stu...* Most már megértjük egymást magyarul.

De, ahun, kik mennek el tova, keserves oláh nótát fujdogálva, az iskola előtt? Szép arcú fiatal-ság; legények, leányok. *Muzsdai* Irén, *Mikó* János, *Labonc* Flóra, *Szilvásné*... Mind-mind magyarok — oláh öltözékben, magyarul hiába szólsz oda... De ni-ni, *Ungurán* Demeter is ott van. (*Ungurán*, ez a szó körülbelül így fordítandó: *Magyary*.) Nagyon köszönnek:

- Bune soa! (Jó napot!)
- Bun' diminyácá! (Jó reggelt!)
- Norok bune! (Jó szerencsét!)

Szeretném odakiáltani nekik: „Ti magyarok vagytok! Ébredjétek!... Ébredjétek!... Nem érzitek-e szívetekben azt az édes, szilaj tüzet, lelketekben a tetterőt, szívetekben a magyar vitézség csirá-

ját : a bátorságot ? ! . . . Mért ragyog a szemetek az-
zal az önérzetes, egyenes lélekről beszélő, tiszta ra-
gyogással ? ! Testvérek . . . magyarok ! “

De ők tovább haladnak . . . Mi pedig — én és
a gyerekek — csendesén beballagunk az iskolate-
rembe, hogy tanuljunk. Taksonyról, Tőhötömről . . .

Az iskolában szó van a magyar dicsőségről. Be-
szélek Kinizsi Pálról is, aki két karddal hadakozott
s a táncot ropta — a csatamezőn . . . A fiuknak meg-
csillan a szemük. Fölvetik a fejüket ; dobog szivecs-
kájuk ; mintha csak mondogatnák : „Bár csak mi is
ott lehattünk volna ! . . . “

Majd az énekekre kerül a sor. „Kossuth Lajos azt
üzente . . . “ A fiuk és leányok lelkesen dalolják. Egyik-
másik a padra is ráüt pici öklével . . . Hagyom . . .

De mi az ? Két gyerek összeség, aztán befogja
a fülét. És nem énekel. Dacosan ülnek a helyükön . . .

Szünetkor aztán hallom, hogy Kerekes János és
Rusz Mihály szidják a magyar ajku gyerekeket. Az
egyik — elpityeredik, hozzám jön és panaszkodik,
hogy *szekuj*-nak csufolják.

Szekuj. Ez a magyarok gunyneve az oláhok kö-
zött. A *székely* szó eltorzított alakja. Az a neveze-
tes a dologban, hogy a magyar ajku köznép valóban
sértésnek veszi a *székely* nevezetnek e torz variánsát.
Képes ezért ököltre menni. Holott tulajdonképpen
csak ügyetlen, semmitmondó kifejezés.

Meg kell állapítanunk, hogy a magyar itt lené-

zett, származás nemzetség. Az oláh magasabban érzi magát, s örvend, hogy „román“-nak született.

Ellenben sajnós, hogy a magyar, — melyik még nem tagadta meg önmagát, — itt a határszélen: aláztos és alárendelt helyzetének szolgai öntudatát hordja szívében. Néma megadással ismeri el kisebbségét. Ha oláhval beszél, világért sem szólna magyarul. Vegyes társaságban — csak oláhul illik beszélni... Tartása sem a deli, magyaros testtartás. Az is azt mutatja, hogy ő itt pária.

Mi az oka ennek? Tanulmányoztam a kérdést, s csakhamar nyitjára leltem.

Első és legfőbb oka fajunk megvetettségének e helyen *silány gazdasági helyzete*. A nagyobb birtokosok majdnem kizáróan — csak oláhok; a magyarok pedig csaknem mind napszámosok, szolgák s oláh gazdák prémondásai. Szegény, félrongyos, elkényszeredett és aláztos alak: ez a határszéli magyar embertípus. Beszélhetek én a magyar dicsőségről az iskolában nagyon szépen, de amikor a növendékeim előtt a magyar fajból ilyen tehetetlen, elcsenevészedett, zsellér-erkölcsű példányok állanak, vajmi keveset ér a sok jeles szó... Itt ugyan nem imponál a magyar nemzeti eszme mindaddig, amíg nem jelenik meg a magyar mint erős, gazdag, önérzetes faj, mely nem meghódolni, csak — hódítani tud!

Nem tudom, hogyan? De érzem, látom, hogy itt segíteni kell vagy az államnak vagy a magyar

társadalomnak, s valamelyes uton-módon *gazdaságilag* kell talpraállítani a *végeken* élő véreinket.

... De lám, mi van ott? Zsiga Vince, aki eddig magyaros szabásu ruhát viselt, most kibocsátotta az ingét... A gyermekek körülveszik... Zsiga nagy hangon szavalja, hogy: csak végezze az iskolát, nyomban román lesz. — Pedig az édesanyja, a ki becsületes székely asszony, tiltja a román ruhától. Persze, én sem hagyom annyiban; pedig már másodszor szőlítottam meg efféléért...

... Dél van. Hazamegyünk az iskolából. Lakásom felé ballagva elgondolkozom a Zsiga esetén. Mi vonzza ugy ezt a jó magyar népet a románsághoz? Miért szégyenli saját magát, s mi imponál annyira szemében az oláhságban?

Igen, igen: a *szegénység*, csak ez lehet az oka a magyarság alantas helyzetének. De még van valami, ami az oláh szupremáciát biztosítja.

... Távoli harangszó hallatszik. A járó-kelők ájtatosan keresztet vetnek. S ez a távoli harangszó, mely a román templom tornyából csendül ideig, egyszerre világosságot ébreszt a lelkemben.

Megvan... Megtaláltam!

Ők egy lelki egésznek alkotnak, s ennek az öszszehangzó egységnek ott van az irányító, éltető kut-feje és középpontja: *a vallás*. Az oláh nép nagyon vallásos, buzgó faj. A templom papja szent szemében, rá hallgat, tőle kér tanácsot, dorgálásaiban az Ur intő kezét látja... Az oláh pópá valóban a nép

atyja, vezére, pátriárkája és mestere. A családok belső életében intimus; kínálkozó alkalmakkor szívesen ellátogat a legszegényebb házakba is. Közötte és a nép között inkarnátus családi viszony van, s a nép rajongó odaadással adná oda mindenét, ha azt elfogadná a szent és buzgó ember... Ünnepe, ha jön, az oláh ember fölveszi himzett szélü ingét, átövezi azt a hagyományos derékszíjjal; a nők is felöltik sávós katrincájukat, s mennek a — templomba... Találkoznak az uton magyarokkal. Azoknak nem ünnep a mai. Térdükön kifoszlott az idétlen harisnya, gyötrött arcuk sok szenvedésről beszél. Köszönnek álaázatosan a templombamenőknek, s ezek könnyedén vetik oda a „bune zoá“-t... Hát kik is azok a magyarok? Félkeresztények, se ünnepeük, se templomuk... Sem pedig papjuk, aki tanítaná őket a jó Isten imádatára.

Igen, pap kellene ide: *magyar pap*, aki a maga nagy intelligenciájával és értelmi elsőbbségével súlyt és tekintélyt kölcsönözne a már-már végképpen elenyésző magyar népelemnek. Pap kellene ide, aki pásztora, lelke, középpontja volna a magyarságnak. Mert hiába, a lelakisükségletet nem elégítheti ki az állami tanító, az ő munkaköre más természetű; a nép lelki hurjain csak a pap tud sikerrel eligazodni; ő kezeli a szívek azokat az elrejtett idegeit, melyekhez csak fölszentelt ujjakkal lehet közeledni... Oh, tudom én, hogy ha egy napon diadalmasan csendülne meg a harang egy új templom ormán, —

melyet magyar szív emelt, s magyar kéz épített — ezek az szegény emberek is kiegyenesednének, örömköny ragyogna a szemükben, s lennének ismét igazándi, önérzetes és bizodalmas szívü magyarok! Boldog nénikék hónuk alá fognák a *Jó illatu Rózsás-kert*-et, s a leányok rozsmaringot tennének a keszkenőbe, legénység is jönne daliásan, szépen . . . mennének, mind-mind, a templomba, magyarok ünnepeére, magyar pap szavát hallgatni . . .

Dertüs kép. Sirnom kell, ha a jelennel hasonlítom össze.

Pedig, ha egy oláh pap gyámolítására kongruát ad az állam, — 1200 koronáig — miért ne állithatna fel egy magyar *plébániát* 1600 koronányi minimális javadalom mellett? . . . Tudom én, látom én, hogy a román nép vonzódik a latin ritushoz. Ha valahol római katolikus templom van, az oláh csaknem szívesebben ellátogat ide, mint a görög rítusu egyházba. Ez — mondhatom — jó nemzeti omen . . . Csak ide a végekre is egy *kincstári plébánia* kellene, agilis pappal, s csodát látna a nemzeti géniusz! . . .

A minap Borszékfürdőre vittem át egynéhány gyereket, köztük két románt. Elmentünk a templomba. Mondhatom, hogy az oláhjaim el voltak ragadtatva a gyönyörűségtől; másnap már faggattak, hogy: „Mikor megyünk ismét a templomba, Borszékre?”

. . . Mindenesetre azonban ide a határra *emberanyag kellene* a mi fajunkból. Nem tudom, álom-e, ábránd-e, de nekem úgy tetszik, hogy a *Ligának*

nevezetes szerep fog jutni a *telepitések* nagyobbbará-nyu keresztülvitelekor . . . A nép itt eladósodik, már csak egy történelmi perc, s a határszéli oláh birtokokra ráteszi a kezét az Albina, s más bankok sokasága . . . Hisszük mégis, hogy az állam közbelép és a törvényhozástól meghatározandó mértékben és összeg erejéig a terhelt birtokokat magának tartja fön. Azaz, dehogy magának, — a Liga oltalma köréből felserdülő embereknek, ezeknek az igazi uj magyaroknak, a kiknek el kellett volna veszniök, mert arra voltak ítélve . . . De nem vesztek el, hanem erős, munkás magyarokká növekedtek, hogy a legexponáltabb helyeken uj nemzeti erőcsoportokat alkossanak. Igen, igen! Karoljuk fel még jobban a Ligát, s tegyük azt a nemzet számára *igy, ekképpen* gyümölcsözővé!

. . . Dörög az ég; villámok száguldanak a sziklák között, a hegyek fölött. A fenyvesek rejtelmesen zugnak-bugnak . . . Egy rettenetes dördülés: a villám egy kőszirtbe csapott le. Zeng az ég, reszketnek a sziklaóriások, mintha a föld szive hasadt volna meg. Ájtatos félelemmel kapja le a süvegét az oláh földmives és keresztet vet: *Tatuluj* . . .

Haragszik a jó Isten . . .

A HOLLÓSARKI BUCSU.

I.

Gyergyóholló házacskái között szokatlan élénkség uralkodik. A szép Anicák, Marukák, Ilánák ünneplőruhában sietnek csoportosan tova. Karcsu természetükre ráteszül a szoros katrinca, lobogó ingujjaikon a gyöngyös himzés csillog-villog. Tovább legényeket látunk daliás léptekkel, ritmikusan elhaladni. Csinosan vannak öltözve; oláhos ingük nem csüng a térdükig alá, mint a bánáti oláhság egyrészénél látható.

Mélázóan nézek utánuk szerény hajlékom küszöbéről. Kik ezek? Meg vagyok róla győződve, hogy — bármit mondjanak is az ellenoldalon — szintiszta magyarok, de a magyarság öntudata nélkül. Oláhos vonásnak nyoma sincs ezeken az arcon. Ha moldvai oláhok jönnek felénk, összehasonlítatom ezeket amazokkal: s örömmel, magyar szívem örömével kell megállapítanom, hogy falum népének *csak a nyelve idegen*, de a vére — az nem... A moldvai oláh barna arcu, véznább kötésű ember. Gondolkodása, lelke más. A ruházatára nem fordít

annyi gondot. Mig a hollói ember gyöngéden árnyalt arculatával, nyiltabb, őszintébb lelkiületével és csinoságkedvelő, tisztaságszerető sajátságaival élesen elüt amattól.

Gyorsan, ringó léptekkel haladnak a lányok; önérzetes testtartással a „falu hősei“... Arcuk meglepően friss, szabályos és sokatbeszélő. A lányok szeme — általában — sötéten ivelt; s valami bánatos borongás ül az arc magasán, ellenben a száj mosolyog, pajzánul, pajkosan. Könnyedén kapják fejüket egyik oldalról a másikra, s a közben komoly képükön derüs kedv sugára villan. Mintha egy kárpátokbeli sötétzöld tengerszem közepében napsugár nevetne...

És amig eltűnődöm, valami olyanfélét érzek én is, mintha szívem mélyén két elem csatáznék. A viharos tenger vize és a kék éter, melyen a nap fénye ömlik szét. A viharzó hullámok: nemzetem bánatának magyar szivemben való megrezdülése — az elveszettekért... A tisztuló ég: ébredező kedvem, biztató reményem, hogy fajunk e szép csoportja nem vesz el, mert lelkivilága, vére megmaradt magyar-nak...

Igaz ugyan, hogy e tájék népe eloláhosodott, de azért lelke még sem hódolt meg a dákö-román gondolatnak. Tanulmányozásaim alapján nyugodtan elmondhatom, hogy — milyen különös! — éppen itt a határon, alig van talaja a nagy-román izgatásnak. Kutattam ennek okait s két egyszerű oláh em-

ber beszéde fejezte ki előttem a legtalálóbban az idegenkedést és okát. Az erdőtörvényről volt szó.

— Ugy hát, maguk nem szeretik ezt a törvényt, mi ?

— A törvény jó, csak a kezelői rosszak, — volt a felelet.

— Tisztelnünk kell a felsőbbiséget !

— A király igen jó ember, de . . .

— Nem volna-e helyesebb, ha Ausztria helyett Romániával volnánk összekapcsolva. Boldog föld az — kísértem őket.

— Isten őrizzen attól ! Csak Romániával ne. Mutuj (csökönyös és korlátolt) nép az, s nem az a rend van ott, a mi nálunk . . . Jobb nekünk így...

Valóban, a moldvai oláhot megveti az intelligensebb hollói román. A miut említettem, az idevaló nép szebb, ügyesebb és gondolkodóbb, mint az igazándi oláh. — És ők emez elsőbbségüknek élénk tudatával élnek. Jól látják azt is, hogy a közeli ország katonasága elhanyagoltabb, a rend- és közbiztosság nem nyugszik oly szilárd alapokon, mint hazánkban. Így aztán a topográfiai közelség nemhogy megkedvelteti velök Romániát, hanem — ellenkezőleg — kiábrándítja.

II.

Hová sietnek a legények, leányok ? Lám, az asszonyok és *emberek* (a férfiak) is mind-mind egy

irány felé haladnak: az arcukon meghatottság látszik, mintha valami szent érzés reszketne szívéikben.

Glin-galan, glin-galan, szól a *hollósarki* dombtetőn a kis fakápolna harangja. A domb egy gyönyörű kerek völgyecske közepén emelkedik; a hegyóriások büszkén tekintenek alá az alázatos, kis halomra. A nap a derűs égről vidáman néz alá, a Beszterce és a Borpatak vizében megfürösztí örök fényét. A rigók változatos trillái hangos akkordokban csendülnek a dombig, melyen lobogós, himzett ingü fiatalság, piros-fekete sávós népség, a színek bámulatos vegyüléke, hullámszik fölfelé.

Ma van a *hollósarki* bucsu. Az idő fenséges szép. Mintha a természet ki akarná árasztani minden szépségét erre a napra.

És ebben a pompás keretben jól fest a hullámszik sokaság tarka ruházatával. Itt-ott magyarokat is lát az ember; eljöttek ők is a bucsura.

A harang pedig szól tovább, messze csengő hangon, visszaverődve a sziklákon és hegyeken. Aztán száll a hang, száll tovább Moldva felé, a moldvai csángók felé . . . akik már keveset tudnak hős Csabáról, Zandirhámról . . .

Már hemzseg a nép a hegytetőn, a kápolna körül. A kápolna ajtaja nyitva. Odabenn is vannak. Egyszerű falak, az oldalain szentképek, melyek az Üdvözítőt, a Szent Szület és egyes nagy szenteket ábrázolnak. A közepén egy asztal, melyen az Ur papja mondja el miséjét. Ott van egy hatalmas ke-

reszt, bizarr faragással, piros és arany színre füstve.

Jön már a falu lelkésze is. Tisztes öreg ember, őszülő fejével, körszakálával egy tiszteletetkeltő pátriárka benyomását teszi ránk. Kedves, jó ember. A hódoló románság üdvözetét nyájasan fogadja. Ide is szól egy-két jó szót, meg amoda is. Uralkodik a sziveken . . .

Nemsokára egyházi ornátusban jelenik meg a kis kápolna asztalánál, a melyen ott van a bor és a kenyér. A kántor is megkezdí sajátos éneklését. A nép jórésze a kápolnán kívül hallgatja a misét. Van ott bélbori, tölgyesi és békási oláh is elég. Preszekárról is jöttek. A környékbeli intelligencia is képviselve van.

A nép példás áhitattal hallgatja a szentmisét. Buzgón imádkozik. A nap melegen süt alá a tarka gyülekezetre. Talán azért, hogy a sziveknek e nemes lángjaiból ujítsa föl erejét? ! . . .

És egyszer csak megindul az oltár papja, elül hordozzák az ékes, szép keresztet. Megkondul a harang. És a körmenet — a kápolna körül — megkezdődik. A magasban énekelve hullámszik a szent processzió, a pap méltósággal lépked a tömör embersorok között. Az arcokon édes, szent áhitat ül. Most még szebbek, áttetszőbbek azok a vonások... Az egyik lányarc olyan, mintha Rákóczi anyja volna, imába merülve . . . Tökéletes Zrinyi Ilona arcképe:

s a gyöngyök még fokozzák a nagyszerű hasonlatosságot . . .

Egynéhányszor megkerülik a domb tetejét; aztán bemegy a pap a templomocskába.

Künn ezalatt asztalokat rögtönöznek. Mise végétével *szeretettlakoma* van, akárcsak az őskeresztényeknél. A szegényeket megvendégelik. A pap és az előkelőbbek ülnek a középső asztal fejéhez. A hivatalosak aztán mindannyian elfoglalják helyüket.

Mindenki vidám, meghatott. Az ételek egyszerűek, de a pap is ugyanazt eszi, amit a köznép. S nincs vége-hossza a nyájas, szép beszédnek.

Én is ott ülök a pap közelében. S míg a tisztesség poharát kiürítem, egy vers csendül a fülemben, egy kép tárul a lelkem elé:

Mind letelepedtek, áldomást csapának

Hősi öröme vitézi csatának:

S Árpádról beszéltek, kinek atyja Álmos . . .

És leteszem a poharamat, elbucsuzom . . . És leballagok innen mélázóan, csendesen . . .

A PRESZEKÁRON INNEN.

A honfoglalás idején Árpád népe nemcsak Munkács felől özönlött be a hazába. A csatacsillagos, párducos vitézek robogó hadai a délkeleti Kárpátok hegyszorosain át is utat kerestek a drága földre. És így föltehetjük, hogy az örök nap, az égen ragyogó *idők tanuja*, annak idején a Csalhó hófedte bércei alatt is látta berobajlani a kacagányos ősök egyik jelentékeny csapatát.

Ki tudná e szent invázió részletes történelmét? Talán éppen e helyen lépte át a Tuhutum pejkója a — Preszekár vizét. Itt, a gyöngyöző patak partján járták el mulató daliái az első ropogós csárdást Erdély földjén, miközben a lenyergelt paripák kedvökre legelészték a bársonyos gyepen. Szentséges érzéssel járom ezt a földet, a hová talán ezernyi ősmagynak izmos lába lépett.

Lépések zaja jön felém. Katonás, ütemes léptek zaja ez . . . Nem az ősöké, akik, ha leszállottak a tüzes csataménekről, döngött alattuk a föld, mintha szirtek mozdulása volna. Lépésükben benne volt szívük elszánt akarata! . . . Fajuk lelki ereje . . . Nem, nem az ősök föltámadó vastermetei; pénz-

ügyörök, határszéli rendőrök szürke csoportja közeledik a vámház felől . . . Amott meg az oláh határvédők emelgetik nehéz, kopottas csizmájukat a Preszekár-patak mentén, amely a két ország természetes határa. Mig e látványt szemlélem, az a jóízű gondolat csiklandoz, hogy azok az elnyűtt muskéták, alighanem csütörtököt mondanának a határ védelmében. Különben e jeles vitézek a szabad ég alatt portyáznak, csak a vámhivatali alkalmazottak teljesítik kötelességüket abban a néhány kis épületben. Sajnos, hogy éppen a mi részünkön lévőek olyképpen tűnnek föl, mint valamiféle pálinkás bodega. Az *idők tanuja* is mintha jó, öreg képével lemosolyogna onnan az égi magasságból ezeket a magyar királyi furaságokat! . . .

Hanem a vidék — istenien szép. Az örökkézőld fenyvesek, melyek közül halotthalványan emelkedik ki itt is, ott is több hatalmas kálcit-tömeg; a gyógyzó kis patak, mely a sziklás mederben pajkosan szökellve rohan a közelben látszó Kisbesztercébe, mint a pajkos szilaj gyerek a hívogató anya felé; a völgy, mely a hegysorok között összeszűkül Románia felé és a melynek csillogó kövei, őspalaszegegyei, titokzatos barlangjai lelki táplálékot nyújthatnak a regényes hajlamoknak is, mint a földtan gondolkodóinak is: — mindez oly kedves hatást tesz a szemlélőre, hogy ha ajka nem is, de szive imádkozni fog . . .

Nem áradozás ez; szoltam az esztétikailag meg-

lepetett lélek őszinte bámulatával. Ilyen remekbe-készült, istenalkotta kép — *a tölgyesi szoros*.

Az Isten gyönyörű tájképe alá odairtuk a nevét is. A tölgyesi szoros . . . Már most az a kérdés hozakodik elő, honnan való ez az elnevezés?

Ha a kanyargó hegyiuton a szorostól nyugat felé haladunk, félóra multán gyalogszerrel is elérkezünk a romantikus *Gyergyótölgyesre*. A mig odajutnánk, a gyönyörűséges panoráma újabb és újabb változatokat mutat, mignem kibontakozik előttünk a Komárnik-havas szirtjei alatt lévő Gyergyótölgyes nagyközség. Valamikor tölgyeserdők szeghették be; ma sötét fenyvesek rengetegei sorakoznak a falu két oldalán egyik hegyipataktól a másikig, a melyek a község hosszában elfolyó Putnába szakadnak. Főnebb, a Kisbeszterce hömpölygő vize tájékán hasonló örökzöld erdőség a felső falu galériája. A helység hosszúsága vagy nyolc kilométer. Mellékutca alig van. Sok oláh, kevés magyar; zsidók. Ez az einográfia. Járási, községi és állami tisztviselők, egy-két pap s a kereskedőknek jelentékeny csoportja a község értelmisége.

A társadalmi és politikai életben ők a szerep-vivők; azonban érdekes jelenség, hogy a jobbára oláh köznép sohasem pártfogolja az intelligencia politikai jelöltjeit, ami abban is lelheti magyarázatát, hogy nagyon is intrazigensnek találja a 48-as függetlenségi eszmét.

Vajha figyelemmel kísérnék e végvidék magyar-

ságának magatartását mindenütt. Hiszen, mi lesz e kis gyarmattal, ha a felsőbbség figyelme csak a képviselőjelöltek hadjáratai idején irányul feléje? Kelet felől csudás szellők fujdogálnak . . . A közlekedés hiányossága kedvez a nagy-román mozgalomnak, melynek ügynökei a Preszekáron át könnyűszerrel itt teremhetnek . . . És a mikor e veszedelemre gondolok, a gyergyótölgyesi lelkes kis csapat óriási hivatása domborodik ki előttem megrázó tisztasággal. Mivel e nagyközség hazánk *legkeletibb megyejárd-sának székhelye*, a körüllevő vegyes ajku falvak magyarsága a középpontiak érzéseiből veszi lelki táplálékát, innen nyeri időről-időre azt a nemes ösztönzést, a mire szakadatlanul szükség van . . . A gyergyótölgyesi értelmiség tehát, Magyarország legtávolabbi részén, a mi faji exponensünk, nyelvünk őre és terjesztője.

Ez az igazság világosan áll előttem. De éppen ez a tisztánlátás megráz, aggodalmat okoz, belsőmbe nyilal. A mi most bennem támad, — megdöbbentő panasz . . . A megye, az állam színe előtt küzd egy törhetetlen kis sereg, Árpád nyelvével, magyar szentek képével, turulos zászlóval . . . Körülötte tengeráradat, babiloni nyüzsgés; nehéz a dolga a vezérnek és a csöppnyi sziget katonáinak, bár dobogjon bennök Hunor szíve s legyen velők a rabonbánok erős akarata . . . Avagy hiába várja Tomory Zápolyát? — Szegény, szegény Mohács! . . . Elvérezzenek-e az elszánt hősök az új Termopilénél? . . .

Ah, mennyire jobb lenne a hős spártaiak győzelmét látni, mint ügyük sírfeliratánál tisztességtudóan kalapot emelni . . . Vagy magyarra fordítva, ez a dolog principiuma: Keljen föl az állam, s erős pártfogással, hathatós támogatással tegye szilárdná, hatóképessé, tekintélyes megjelenésüvé a kis magyar gyarmatot, hazánk e keleti őrszemét. Az e székhelyre utalt Bélbor, Gyergyóholló, Békás, Hollósarka egy szálíg román helység. Adjon hát súlyt és erőt az irányító járási tisztviselői karnak, ha szükség, kétszeresét a rendesnek, hogy a közigazgatás is imponzánsan hirdesse, mint az államnak hatalommal működő szerve, a magyar nemzet uralkodási rátermettségét és hódolatot követelő amalgamizáló szerepét. Találjon módot arra, hogy a legkeletibb rész kicsinyke vezértársadalmát anyagilag és erkölcsileg fölsegélye. Vegye a kezébe a kétes, vagy gyanús kulturájú intézeteket; ellenben árássa ki az élet vizét a magyar kultúra csatornáiból a határszéli köznépre . . .

És mivel a gyergyótölgyesi járás Románia felé jobban nyitva van, a Magyarországra vivő utvonalakat egészítse ki az államvezetőség — *vasuttal*. Ekképpen föl lenne karolva a világhírt borszéki fürdő is, mely a legközelebbi állomástól 20—23 kilométernyire fekszik . . . Maroshévtől — a gyergyótölgyesi járáson át — Ditróig húzódnék az új vonal. S ily módon, a megkönnyebbitett közlekedéssel is, az ország testéhez mintegy szorosabban odakapcsol-

tatnék az elhanyagolt terület. A kilátásba helyezett iparvasut helyett tehát állami vasut kellene ide!

Az államvasut intézménye, itt a végeken, élénken demonstrálná a haza és nemzet tulajdonjogát... A szárnyas-kerékkel végképpen birtokába venné a már-már kétségbevont sajátját Árpád népe! . . .

. . . Évek multak el. Vagy talán évtizedek. Hunor és Magyar nemzete leeresztett karddal áll az események színterén. Győzött a magyar szív és a magyar gondolat. És a nyelv, — a nyelv . . . Miféle nép ez itt? Ne kérdezd; hallod-e a szót, mely ajkán csendül: az édes magyar szó az . . . Látod-e a boldog arcokat, a szemeket, melyekben magyaros érzések, vágyak, remények sugara csillog: édestestvéreinkké lettek a mostohák . . .

Ne mondd, hogy: álmok álma . . . Ez a jövő drága képe; a föltámadás és az élet! . . .

NAGY HEGYEK MÖGÖTT.

Gyönyörű vízmenti völgy. Itt egy mohos sziklatömb huzódik meg a kék színben játszó hegytető alatt. Amott egy fehérfāju nyircsoport válik ki élesen a sötétzöld fenyves közül; olyan, mint egy áttetsző gyémántbetét egri ötvösök rézművén. A hosszanti völgy rétje a rajta átfutó havasi folyóval, mint akár egy zöld zománccal kivert paizs, amelyen át ezüst szalag vonul. Néhol szakadékok mutatkoznak a hegyek gerincén; omló görgetegek laza kőtömegei kaviccsal folyták be azokat. Mintha mesebeli óriások sziklavárai dőltek volna rommá. — Ez a táj képe.

Imitt-amott vijjogó ölyvek suhannak elő rejtett fészkeikből. Az ezernyi kis madár, mely csevegve, hivalkodva fitogtatta derűs tarkaságát a napfényben, ijedten rebben az oltalmazó cserjék közé. De mi ez? Durranás hallatszik és egy hatalmas szirti sas fájdalmas rikoltással zuhan a sziklák párkányára, onnan meg alá. Előbukkan a vadász is. Fehér, abaharisnya feszül a lábain; tekintete megnyerő. Igazi székely arc és jelleg. Ez Csibi-Rebendics Ferenc, az ismert határszéli székely vadász, a kinek villaszerű háza ott

csillog a hegyek alján. Itt éldegél a rettenthetetlen vadász, a ki már tömérdek medvének és farkasnak és más kárhóztos bestiának szólt oda jóféle fegyverével a cirkumdederuntot. A szomszédos Borszék-fürdőről vendégek jönnek át, a kik hallották a vidék szépségét és elmennek Csibi-Rebendics bácsihoz, a ki aztán viszi a vidám csoportot vadászni, kirándulásra és pisztrángot halászni a Kisbeszterceből. Mig végül ismét csak betér a csapat Rebendics ur házához, a hol asztalt terít a derék háziasszony s ropogós pisztráng-delikátesz kerül a vendégek kése alá. Fordult meg itt már kuriai bíró, mágnás, főispán elég. A jeles házigazda becsülettel fogadta. — Nos, ez a tájék élete . . .

Vagy fessek-e tovább a Válea Szálke (Szárz-völgy) életképét? Leírhatnám, hogy a völgy torkolatánál miképpen rontja az éden ragyogó harmóniáját a pöfékelő és sivitő deszkagyár. Hogyan fogy, fogy lassacskán a bugó erdő, a dalos pagony. Hanem inkább elfordulok a harmóniát zavaró részlettől és gyönyörködöm az isteni nagy egészben. A bámulatos, ezer színben, sokféle formában megnyilatkozó Szépben . . . Mert a tájék mozgékony-sága és a vidék képe csak együttesen, egy időben átélve tárják elélem e pompázó völgy életét a maga teljességében. Mivelhogy a színek is beszélnek, titkos dallal adóznak az Alkotónak; csakhogy e hangok nem a fizikai hallás körébe esnek. Hanem a szemem át rezdülnek lelkünkig.

A folyó mellett fölfelé haladva, összeszűkül a völgy. És mint a mikor a kaleidoszkópon fordítunk egyet és új alakulások okoznak új örömet, azonképpen változik meg előttünk a táj, bár összetevő elemei nem különbek. Azonban mégis van valami, ami új és ami az előbbihez képest e tájék zordon fenségét fokozza. A romlás, a haldokló faóriások pusztulása. Ez itt, közelemben, egy élet és halál közt vivódó öreg harcos; sok terhes csatája volt a viharral és a szélvésszel. Most a gyökerei megszakadtak és rézsutosan zuhant a patak fölé. Még él, mert két hatalmas ér a talajjal összetartja, de erős a hitem, hogy a következő csatán az orkán győzedelmes lesz és a szelek halotti-dalt sivitanak az agg bajnok fölött. Amott pedig már fektüsznek is a nagy harcok hősei. Egyik-másik pallót alkot a vizen keresztül; némelyek a kis folyó partján egymásra dülve nyugszanak. Mint a csatatéren elesett barátok, a kik küzdöttek egymást oltalmazva és most pihennek összeölelkezve. A hegyek oldalán is vén hősök fekszenek. Hasonlóan ahhoz, a mikor kiborít a pajkos fiucska egy pakli gyujtót és azok kusza összevisszaságban hevernek az asztalon. A fák régiek. Őserdők romjai. Ma fiatal epigonok tábora állja körül a meghalt óriásokat.

Ez Bélibor felé vezető völgy. S mily csodálatos, avagy inkább természetes, hogy a halálos, nyomasztó kedv a falukba is elkísér. Sőt itt súlyosabbá válik. Gyergyóhollótól alig pár kilométernyire fekszik

e csodás kis hely. Bélbor, külön kis világ ez, a hol a színek és formák a legközelebbi szomszéddal sem azonosak. Másféle szokások, másféle gondolkodás; sőt még a táj elrendezkedése is feltűnően sajátos és különálló. Az elszórt házak egymástól messzire építve, irtvány jellegét kölcsönzik a helységnek. Nincsenek kakasásításnyi közök; a békés lakók nem veszekszenek a fülemilefüttyön . . .

Békés lakosok. Igen. De a lelkükön egy vonást látok, melynek szemlélete megedzi szívemben a Bélborvölgy borongó hangulatát. Tagadása a magyar nemzeti létnek.

A magyar kormány ugyan ide is elhelyezte a nemzeti állam kis előmunkását: az állami népiskolát, hanem ez mit sem változtatott az exkluzív oláh szellemén. Mert ez a hely és ez a nép tele van sajátossággal. A vidék helyrajzilag izoláltabb Gyergyóhollónál s valósággal el van bujva a Kelemenhavas közelében. És talán ez az oka, hogy a nép lelke is zárkózott, hozzáférhetetlen és gyanakvó. Merőben különbözik a legközelebbi oláh község lakóitól is. E mellett szellemi képességeik ezekkel szemben mint-ha inferioritásban volnának . . . Hogy csaknem kész az ember a következtetéssel: kell a közművelődésre és a magyarosodásra való hajlandóságok között bizonyos rokonságnak lennie . . . Valóság, hogy az a nemzetiségi népcsoport, a mely nem idegenkedik a magyarságtól, a kultúra számára is odaadja kész-szívét.

Más helyen, ha állami iskolát állítanak föl, a románság is csakhamar megbarátkozik az intézménnyel; itt azonban az ellentétes érzület a nagyszámu tankötelesek közül csak egynéhányat juttat az állami népiskolának. Inkább szoronganak a gyerekek a tulajdonképpen zsufolt nemzetiségi iskolában, a hol a különben derék tanító amugy is meg van nyomorodva a sok teendővel.

A míg ezen a fura helyzeten elmélkedem, komoly gondolatom támad. Fölmerül a kérdés: ér-e valamit ilyen helyen, — sőt máshol is sokat ér-e az állami iskola és a magyar néptanító, ha ambiciózus munkásságát a magyar nemzettől eltúrt más tényezők ellensúlyozzák? ... Mert tessék megjegyezni, hogy itt szellemi tőkéről van szó, a melyek erkölcsileg idegen álmok szolgálatában kamatoznak. Faktorokról, — a kik a népnél tiszteletreméltók és hatalmasok. Vajjon elég-e hát, ha az államhatóság csak egy pályának az embereit állítja nagy céljaink szolgálatába, míg az ellentétes irányzat kifejezőit hagyja szabadon működni; talán approbált alakban, de határozottan a nemzet kárára.

Ne legyen a nemzetiségi nép sok gazdáju szolga, a kinek lelkivilágát merőben különféle eszmék képviselői egyidőben irányíthatják, hanem legyen egységes szellemben vezérelt fajcsoport, a mely biztossággal halad az egy és közös nagy cél felé. Az mégis csak nevetséges állapot, hogy a magyar állam, erejének tudata mellett, jámborsággal tűrje az

idegen szellem titkos uralmát. S e türelemmel párhuzamosan magyarosító akciót is indítson és szervezzen, de csak oly módon, hogy a kényes, de nagyon is lényeges pontokat figyelmen kívül hagyja. Itt volna már az ideje, rátenni hatalmas kezét minden intézményre. Mert csak úgy volna bizonyos a győzelem, ha minden tényező, mely a népre hathat, hatékonyan és intenzíven a magyar nemzeti állam főlgyelete, sőt főnöksége alatt állana.

Mert, ha lehet görögkeleti magyar egyház, lehet magyar görögkatolikus egyház is. Az üdvösség kérdése nem azon mulik, hogy milyen nyelvű és minő ritusu a Krisztus egyháza. Nos, ha így van, miért kell egy keresztény egyháznak éppen román politikai törekvések zsoldjába szegődnie? Itt egy *magyar nyelvű görögkatolikus rítus* megteremtése a politikai magyar nemzet nagy érdeke. És a római egyháznak is hasznosabb, ha egy hathatós államszervezet áll védőn a rítus mögött, mintha a dákórománizmus szellemi égiszében az a szízmára is megérik. Mert politikai szakadás esetén az erdélyi románság Románia ortodoxiáját is elfogadná . . .

Talán a papnevelésre és a tanítóképzésre lehetne erősebb hatással lenni! . . .

Tudom, a bélbóri nép is bámulatos gyorsasággal alakulna át. Mert minden ér, a mely lelkébe vezet, magyar vért szállitana folyton-folyvást oda. S a magyar, tüzes vér édes ostromának nem állhatna ellent az átalakulásokra fogékony néplélek. Lennének

itt is jó magyar szívek ; teljesebbé válnék a honfoglalás, a mely ezer év multán nemcsak a föld, s a puszta fizikumok, hanem a — szívek birtoklásához juttatná a magyart! . . .

E bércek, e hegyek magyar szót, édesbus magyar nótákat vernének vissza. Legény, leány ajkán édesebben hangzanék a pajzán szerelem szava. És szólna a gyermek is : Édesanyám lelkem... Magyarul. Árpád nyelvén. Ékes szavakkal . . .

Távozz hát, borongó kedv, halálos érzés. Itt nincs, itt nem lehet örök halál. Itt ébredésnek kell lennie ! Csillogatok sötét sziklák ragyogó napfényben . . . És áldd meg, — Te áldd meg ezt a népet magyarok Istene ! . . .

HEVERŐ KINCSEK.

A kis sereg csapongó kedvvel, örömteli szívvvel törtet föl a hegyre. Tanítványaim kisdéd serege. Háromszinű zászló lobog; dalolás hangzik; rigófütty ad választ arra.

Egyszerre csak fölkiált Rusz Ilia. Valami csillogó követ tart a kis kezében. Ni, most magasra dobja; a cifra kavics sziporkázó csillámot vet a levegőben, esés közben pedig mindenik szöge színes csillagot hány, mint egy repülő kaleidoszkóp.

— Ilia, hozd csak azt a követ!

A kezemben megforgatom egyszer-kétszer, meg is lóbálom. A kis tacsók kíváncsian állnak körül, mintegy töprenkedve a rejtelmes műveleten.

— Fiuk, — szólok oda, — tudjátok-e mi ez? Ólom és ezüst vegyülete. Ez a sugárzó zöldesség, a szélén, pirit.

— Tanító ur, — tör elő a Gyuri, hallván a szóbeszédet — ha az ólom, hát nekem is van ólmom elég. Otthon van egy rakás ilyen csillogó követem. Ehun egy darab.

S a nadrágja zsebéből előbökött egy jókora

szintiszta ólmot ; kevés föld volt hozzátapadva. Nem olvasztott érc volt ez, hanem így, a hogy van, salakmentesen került elő a természet kincstárából.

— Tehát több is van neked efféle ? — kérdeztem az öcsköst.

— Ha kívánja a tanító ur, holnap garmadával hozok az iskolába.

— Én is hozok, tanító ur, — tette hozzá Labonc Illés gyorsan.

— Meg én is ... én is ... Kiáltozták többen.

Fönnebb haladtunk. Kérdeztem fölmenet Rusz Iliát, hogy hol kapta a csillogó követ ? Elmondta, hogy a mint jöttünk föl a hegyre, Bergován Gyurival egyidőben pillantották meg a fűben fekvő követ, de ő gyorsabban rátenyerelt, mint a Gyuri.

Ha a kő a fű között volt, gondolom, akkor az egy közeli sziklából mállott le. Talán éppen a fölötünk emelkedő szirt falazatából. E gondolat közben léptem kis seregemmel a hatalmas sziklavár alá. Komor falai az őspala redőzetével fedvék ; a kiálló fokok peremén vadrózsabokor dacol a nappal és a széllel, barna kőkénnyel vegyest. A szirtek oldalai néhol hullámosak ; olyanok, mint egy sötétbe borult tenger kővévált hullámai, megmerevült habjai. A magasban oduk, barlangok nyílásai tátonganak ; gnómok laknak-e ott, vagy hétfejű szörnyek ? Valóban, e romantikus hely szemlélete fölébreszti az emberben a mesevilág misztikus érzését.

Az egyik oduból titokzatos nesz hallatszik. Most

jönnek elő a hegyi-törpék... Valami kibukkan a nyíláson át. Szárnysuhogás hallatszik s a következő pillanatban a szikla szédítő magaslatát körüllebegve, ott vijjog a levegőégben a *madarak királya*, a szirti sas.

Tanítványaim fölkiáltanak örömükben. Az egyik tapsol, míg a másik sipkáját hajítja föl a magasba. Némelyik odamondja neki a *saskergetőt*.

Hess el, sas, sastollas ;
 Akkor vagy te hatalmas,
 Ha galambot lophatsz.
 Ne vidd fiát, ne vidd anyját, —
 Csak vidd el a rossz pásztorát
 Üllőre,
 Csattogóra,
 Magas kösziklára !

A pompás madár azonban csakhamar megelégteli a pajzán csapat jókedvét és óriás ivben keresztülszánt az égi mezőn, eltűnván a kék hegyek mögött.

Most a szirtfalak közvetlen közelébe lépek. Irott mogyorófapálcámmal megkopogtatom a tömör kőmasszát. Peng, mint a vasuti kerék a kalapácsütésre. Ez az alsó réteg nem pala ; egy letört darabot a kezembe veszek. Sulyos, nagyon sulyos ; ólomtartalmu ércckő ; ezek a pikkelyek ezüstvegyülések... Amott színóloom csillan elő. Kis idő multán a gyekeim keze tele van villogó, nehéz kőzettel ; az egyik palával vegyült ólom, a másik pirittel zöldes, a harmadik salakmentes, tiszta fém, — az apró emberek gyorsan gyűlő kincse . . .

Azaz dehogy is kincs. Csak játékszer; öregeik szemében, otthonn még annál kevesebb: semmi. Mert ennek a gyergyóhollói népnek talán sejtelve sincs arról, hogy itt kincsek között él, szegényül, elhagyottan . . . Ugy él e helyen, mint az egyszeri koldus, a ki nyomorában nem is sejtette, hogy házfalát Rafael eredeti festményei díszítik. Azok az egyszerű, füstös képek boldoggá tehetnék őt . . . S haj, — ő nyomorúságban, bánatában kiszenvedett . . .

Alig veszem észre, a mint busan medítálok, hogy a kanyargó uton valaki elhalad. A gyerekek figyelmeztetnek rá.

— A mérnök . . . a mérnök! — kiáltják.

Valóban, ő volt, a *mérnök*. Gyergyóhollóban lakik. Már évek óta járja a hegyeket, a völgyeket. Bekandikál a gnómok titkos rejtekeibe; kutatja „az ércek bölcseltsavát . . .” De „a szent menyegző, a dicső eredmény még egyre késik . . . Azonban ő nem csügged. Már sok értékeset talált: az ólom, az ezüst bőséges ereit földözte föl; itt-ott az aranynak is nyomára lelt . . . Hanem, úgy látszik, még manapság sem vihette annyira a derék, lelkes kutató, hogy a bányászat üzemes ipara fogjon rendszeres munkájába. Telnek az évek . . . Őt folytonos ébrenlétben tartja annak ambíciója, hogy föltárja a természet ősvagyonyát, aztán odanyujtsa a népnek, melyet a heverő kincsek tengere boldoggá tehetne.

Hogy késik a „szent menyegző!” . . . Igen, ez az ember küzd, fárad a népért, a nemzetért való

lelkesedésnek altruizmusával. Eredményeket ér el, melyeket tagadni nem lehet. Elismerteti a tőke és a tudomány embereivel, hogy a furógép nyomán nem ábránd a siker, hanem a valóságnak, a nagyértékű tényeknek csengő, beszédes ércze. Leszáll a mélységek rejtett zugaiba, fölhang a bércei ölyvek tanyáihoz; — s a mit előhoz edzett két kezén, az dáriusi vagy gazdag mutatója. A mit a szive, szeme mond, csak ennyi: „Nézd, székely, itt a próba ismét mesebeli gazdagságodból. Ez nem szemfényvesztés“ ... És fárad tovább, s vele egy pár buzgó hive. Hangjuk elröppenő viszhang, mely a körülfekvő hegyekről eredőhelyükre tér. A horizonon túl nem hallja meg senki; a nemzet, a kormány, az országgyűlés nagyfontosságú politikát üz, a mélynek semmi köze a hollói hegységek rejtett vagyonához ...

A mérnök nemsokára eltűnt szemünkből. A gyermekek vidám játékba kezdettek. A lányoknak egy csoportja az erdőszélre kéredzett, szamócát szedni és gombát gyűjteni. Kis idő teltével visszajött a kacagó kis kompánia színültig tömött kosarakkal, felfogott kötővel, bemajszolt ajakkal. A hegyi forrás vize csakhamar segít a bajon; a kis ajkak megtisztulnak, a mint habzsolva paskolják szét pufók arcocskáikon a hűs vizet a vitor Maruka, a pöttyömnyi Anuca.

Hanem a játéknak betelt a mértéke. Föllépett a könyörtelen zsarnok, az éhség, a mely kirándulás alkalmával kétszeresen hatalmas ur. Letelepédtek a

csöppségek a kankalinos fűben és elévették az uzsonnát. Nem került elő egyéb a tarisznnyából, a kockás asztalkendőből — csak egy kis *puliszka és turó*. De izlést igen jól izlett! . . . Ili ki is jelentette, hogy még a felséges király sem él jobban.

Aztán megindult a csapat befelé. Gyuri igen önérzetes zászlótartó volt, a mennyiben a málét kinálgató Iliát kereken visszautasította, mert — ugyanond — ő viszi a zászlót „viharba és vészbe“ . . . Ili szép fenyőgallyal kárpótolta magát; mire példáját mások is követték. S a fölccicomázott, virágos, zöldfaágas kis sereg vidám dallal, ártatlan örömmel lejtett a völgy felé. A falu felé . . . a hol az alvó szívek hazája van . . . Emitt ez az úde népség a jövőé, — *a mienk* . . .

Másnap csakugyan elhozták a gyerekek a követeket. Bevallásuk szerint a hollói hegyeken és Borszéken szedték össze a tetszetős külsejű kőzeteket, érceket. Csalódnám-e a csudás fölfedezés nagyszerűségében? . . . Az így összekoppant kis kollekció hiven tükrözi vissza hegységeink ásványvilágának változatosságát, szépségét és gazdagságát. Elmélkedő lélekkel tekintek végig a gyűjteményen. Hiszen ez a vidék csaknem leroskad az ércek és értékkövek terhétől; csudálatos bőség övezi ezt a helyet, ezt a népet . . . Ki a hibás, hogy e mérhetetlen vagyon parlagon hever? Bizonyára egyrészt a jó közlekedés, a *vasut* hiánya, másrészt a közömbösség és a tudatlanság.

Kezem szórakozottan babrál a kövek között. Szomoruan rakosgatom sorba az alaktalan, szintiszta ólmot, az ezüstércet, a nemes márványt ... Kezembe kerül a szienittal tarkázott fehér márvány, a borszéki kőszén, a szürke pala ; van itt vaskő, hematit és mész. Áztán a kvarcnak sok szép változata ; ditroit-példányok ; piritek, földpátok. Márga- és kővegyület. Hanem a legtöbb van mégis az ólomból és a kalcit-félékből.

Ez a vidék talán százszorta gazdagabb ólomban, mint hazánk bármelyik része. Óh, hogy nincs erőm és hangom ahhoz, hogy fajszerető lelkem egész hevével odakiáltsam mindenkinek, a kit illet, e nagy nemzeti vagyon létezésének jó hírét ! . . .

Az utolsó darab is átment a kezemen. A követ bezárom az iskolaszekrénybe. Arra a derék mérnökre gondolok, s fájdalom, bubánat markol a szívembe . . .

ÉNEK A VÉGEKRŐL.

Drága, jó Balassi . . . Ha ma élne, más nótát szerkesztene, „az végekről.“ Ma nem „szedünk fejeket“ tatártul, töröktül ; ellenben mi adjuk oda szegény fejünket, hogy indiánus módra megskalpolják : a politikai magyar nemzet alkotó fajai, akik olyanok, mint a hét apától származott testvérek — közös édesanyával . . .

Magyarország keleti határvidékét az államhatalom elhanyagolta. A nemzeti közérdeklődés sem fordult a határszélek felé, hanem szakadatlanul a napi politika eseményeire irányult, s a pártszerveelmekből táplálkozott. E kettős figyelmetlenség volt az oka, hogy a „magyarság őrszeme“ : a székely, a helyett, hogy a kelet rendíthetetlen sziklája lett volna, területet veszített a magyar nyelv, nemzeti szokások és erők birodalmában. Ez a kárhozatos nembánomság volt az oka, hogy a végeken jelentékeny erőcsoportok az idegen szellemnek estek áldozatul és hogy ez az átkos fajtékozlás évtizedeken át szabadon történhetett.

Egyszer, a mint az iskolában tanítok, magyar huszárok vágtattak el az országuton, Tölgyes felé. A gyermekek sohasem láttak magyar huszárt, — tisztet meg ugyancsak keveset — s a látvány izgalmába hozta őket. Vagy kettő föl is ugrott és elkiáltotta magát:

— Ni-ni, *fináncok lóháton!* . . .

Bezzeg, az oláh katonát ismerik. Jár errefelé elég, Tölgyesen. A borszéki fürdőn katonatisztet is sokat láthatni, ha jó a szezon.

Van gondja a szomszéd államnak arra is, hogy minden évben beránduljon egy kis tiszti kompánia. Összejárják a hegyeket, a fensíkokat és csak napok múlva kerül elő a csapat.

Persze, csak turistamódra jönnek . . . Könnyű köpeny . . . Felszerelés: az uzsonna . . .

És ez minden évben megismétlődik, mint egy piros ünnep . . .

*

Vajjon, miért vizsgálják annyira a Kárpátok hegláncait? Miért nem jönnek néha napján Románia geológusai? Hiszen őket talán jobban érdekelnék a csodás alakulások, a földkebel titáni munkái, s a terciér-képződések rejtelsei?!

Meg van állapítva, hogy a magyar tisztikar figyelmét a keleti határvonalnak ez a része meglehetősen elkerülte. Pedig nemcsak Magyarországnak, hanem az egész monarkiának jelentős érdeke, hogy e fontos hely kellő gondozásban részesüljön. És itt

rá kell mutatnom arra a feltűnő körülményre, hogy a míg a tölgyesi járás Románia felől könnyűszerrel megszállható, addig a mi országunk ettől helyrajzilag annyira elszigetelt, hogy csak a közlekedés fejlesztésével lehet szorosabban ahhoz csatolni és hozzáférhetőbbé tenni.

Miért nem gondol arra a hadvezetőség, hogy az állammal ide *vasutat* építtessen? Ilyen exponált végvidéken föltétlenül *katonai vasutvonalra* van szükség!

*

Mikor a hollósarki állami iskola első működési évében volt, felszólítottam egy gyereket, hogy: mondja meg, mily országban vagyunk?

— *Oláhországban*, — felelte a kis fiu elfogulatlanul. Pedig *magyar* gyerek az Istenadta.

*

Pedig már kezdettől sokat hallott tőlem a magyar föld kiterjedéséről; honalapító Árpádról, hadrontó Hunyadiáról . . .

Hanem így van ez; megcsontosodott fogalmakról van szó, melyek beleevődtek a helyi köztudatba... A hol erkölcsök, szokások, viselet és nyelv idegeinek, ott nehéz elhitetni, hogy ez az őseink véréből megszentelt földnek egy darabja.

Kellene, hogy a magyar urak kirándulásokat tervezzenek erre a vidékre. A hatóságok főbb emberei is személyesen szálljanak ki a határvidéki köz-

ségekben. A különböző népakadémiák és szabadegyetemek előadói itt is jelenjenek meg. A tanulmányifjúság ránduljon ki ide tanáraival. A főiskolai hallgatóság figyelme terjedjen ki a határra is. — Szóval, érintkezzenek az intelligens magyarok minél gyakrabban a legkeletibb országrész lakosaival, hogy ekképpen állandó vérkeringés jöjjön létre a nemzet belső teste és a határvidék népe között. A magyarság, ha lelki hatást gyakorolna a végvidékek lakosaira, rövid időn belül magyar hitvallást tennének az elveszett, de megtalált szívek . . .

*

Az egyik tanítványom, a ki magyar származásu, annyira átalakult a történelemtanítás hatása alatt, hogy egy napon dészüszij nélkül és ingét begyűrve jelent meg az iskolában, mert ő — ugymond — magyar.

A buzgóság tartott is vagy két-három hétig, s akkor — Uramfia! — még hosszabb inget eresztett ki egy jó arasszal . . .

Vallatom a visszafejlődés okáról és szemlesütve rebegi:

— Nem akarok *szekuj* (magyar) lenni. Csufolnak miatta . . .

*

. . . Mert a magyar fajnak nincs itt tekintélye. Nem becsülik a magyart. A mint már más alkalommal kifejtettem, ennek a szegénység az oka. A ma-

gyarság silány gazdasági helyzetének *okaira* azonban csak most mutatok rá.

Jön haza János gazda. Ugyancsak rakja keresztbe a lábát. Én a házában fogadom; valami ügyben keresem őt.

— Hej, hej, megint a korcsmában voltunk? — kérdezem rosszalóan.

— Hát, mint a többiek... — felel rá nevetve.

E közben félresandítok és látom, hogy a felesége dugdos valamit. Férje szeme elől rejti el a likőrös palackot, a mit — *sub rosa* — hozatott a gyerekekkel...

Ime: az *alkohol*...

*

Küzdök ellene a szó fegyverével. Ugy hiszem, rossz példát sem látnak. Hanem ez egy olyan rákfene, a mit nagyon nehéz ily egyszerű eszközökkel leküzdeni...

A múlt tanévben iskolát látogatott a királyi tanfelügyelő, *Lengyel Róbert*.

Megérezte a gyerekeken az otthon beléjük dikált pálinka szagát...

... A pálinka — — kiöli a népből a takarékosági hajlamot, a gyöngéd érzéseket és az erkölcsöt is. Segítsen ezen a bajon a törvényhozás és a kormány, bölcs törvénnyel és szigorú rendszabállyal! S akkor a tiszteletreméltó társadalmi akciónak is több eredménye lesz.

*

Van még főoka a vagyontalanságnak. A *keresetképeség hiánya*.

A vidék egy bezárt völgy és végtelen erdők tömege. Az erdők a vármegyéé és községeké. A termőföld nagyon kevés, ebből nem lehet megélni. A napszám nem nagy és a napszámos-munka sincs mindenkorra biztosítva. Hát akkor miből éljen a székely székely nép? Éljen nyomorultan, földhöz ragadva, vagy kivándoroljon Romániába?!... Ha nem ad a Haza — kenyeret . . .

Az a nagy baj, hogy a keresés *módját* nem érti a székely. Olyan, mint a kis gyermek, a kinek két fillére és egy ötkoronása van. Vesz a két filléren cukrot, de már az ötkoronással nem tudja mit csináljon. Nézegeti, forgatja, hogy: miképpen lehetne abból is — két fillér. Azzal aztán tudná, hogy mit tegyen! . . .

Nem veszi észre, hogy rejtett képességei fölülmulják a robotmunkához való nyers hajlandóságot; kár erejével csak az igavonó állat tevékenységét pótolnia.

Igen ám, de öntudatra kellene ébreszteni a jó székelyt. Itt vannak ezek a rengeteg erdők; hát meg kellene tanítani őt famunkák és kivált *játék-szerek* készítésére, melyeket a borszéki fürdőn, és mint exportot, Romániában jól lehetne értékesíteni. Vagy az értékesítésről, piacszerzésről a székely kirendeltség gondoskodna.

Alkalmas kurzusokkal ezt el lehetne érni.

*

A nemzetiségek öntudatra ébrednek. A magyart gazdaságilag akarják háttérbe szorítani, hogy azután politikai tekintetben is elveszítsük a hegemoniát. Most kell a sarkunkra állani és megmutatni, hogy ezt a földet, „melyen annyiszor apáink vére folyt“, végre-valahára igazándiképpen magyarrá tesszük erkölcsében és nyelvében Gyimestől—Pozsonyig, Kárpátoktól—Adriáig! . . .

*

. . . Egész emberek állanak a székely vármegyék élén . . . Munkájuk nyomán már látszik a friss sarjadás, a siker . . . Csak előre a helyes uton! Hadd jegyezhesen föl derüesebb, szebb, megnyugtatóbb jelenségeket a jövő krónikása! . . .

ERDÉLY MINISZTERE.

A negyvennyolcas idők nagy vívmánya, hogy Erdély az anyaországgal egyesült. Az Unió ténye a régi, vajudó nagy gondolat megoldása volt: az érzésben, tradícióban és ideális érdekekben közös országoknak egyesítése.

Ma már, egy félszázad multával, tapasztalataink vannak, a melyek arról adnak számot, hogy az Unió, bár a magyarság faji erejét részben növelte, másrészt gyöngítette is. Növelte annyiban, hogy a két országtest magyar népanyagának összevonásával a nemzet súlyos tényező lett a nyugati népek versenyében: mert a számban tekintélyessé vált, a most már egységes magyar nép erőteljes nekilendüléssel alapozta meg iparát és kereskedelmét és csakhamar mérföldlépésekben kezdte utána pótolni évezredek mulasztásait. De másrészt gyengült is a magyarság faji ereje; és bár ez előbbi állítással szemben paradoxont képez, nyomban elsimul a látszó ellentét, ha rámutatok arra a körülményre, hogy a két szerződő országfél közül a keleti rész sinylette meg az Uniót. Igenis, a magyarság általános érdeke nyert

az egyesítéssel, de Erdély kárt szenvedett, mert már tisztán látjuk, hogy az elmúlt évtizedek folyamán a most mutatkozó, és ébredező megújulásig a magyar faj Erdélyben vesztett szupremáciájából. Az idegen nemzetiségek terjeszkedése szembetűnő.

Az alkotmányos éra beállása óta Erdély magyarsága hanyatlóban van: Székelyföldünk mindjobban izolálva lesz egy céltudatos akcióval erősített faji terjeszkedés és konszolidáció vasgyűrűivel.

Népünk gazdasági elerőtlenedése is rengeteg módon szembetűnő a székely kirendeltség felállításaig, melynek évtizedek bűneit, mulasztásait kell most javítani. Az intelligenciából kezd kiveszni a székely, faji öntudat és a korrumpált értelmiség — indifferentizmusában — képtelen az irányításra. A szokások, viselet és a külső karakter pusztulása szomorú jelek, és az alkoholizmus is siettetni népünk romlását.

Ámde mindez minő összefüggésben van az Unióval?

A kérdésre kérdéssel felelek. Lehetne-e az erdélyi magyarság ilyen letárgiában; sebeket ejthetne-e rajtunk a korrupció; pusztíthatná-e az alkohol népünk erkölcsi, faji erőit, ha — Budapesten állandóan törődnének a mi bajainkkal? Ha mindig, mindenhol meghallanák a vészszíren bugását, az elnémuló harangok utolsó kondulását?! Lehetnének-e ilyen elhagyatottak, kifosztottak, hangtalanok, ha öntudatot, bizalmat és erőt öntögetne belénk a központi hatalom? Nem, és százszor nem! Mi halad-

nánk, mi boldogok lehetnénk, ha az állami hatalom kezelői hónunk alá nyulnának és elhanyagló, gyöngye testünket talpraállítva, szívünkbe lehelnék az élet lehetétét !

A munkapárt kormányának számos intézkedése biztat ez irányban, habár ügyeinknek legalaposabb ismerője, *Hieronimy* Károly halála fájdalmas csapás is volt. *Beöthy* László kereskedelmi miniszter igazán méltó utódnak bizonyult a székelyföldi iparfejlesztő bizottságok életrehívásával ; a magyar gör. kath. püspökség felállítása is az erdélyi magyarság utóbbi évtizedeinek legnagyobb eseménye. De szomorú, tétlen a múlt, és kétséges a jövő.

A mig nem létezett az Unió, Erdély virágzott. A gyulafehérvári vagy kolozsvári középpontokban megértették bajainkat, méltányolták panaszainkat. Erdélynek külön, sajátos érdekei vannak és itt mások a nemzetiségi, topográfiai és közgazdasági viszonyok. Ide speciális szociológiai, politikai és történelmi érzék kell, s csak ezen kritériumokkal felszerelt államférfiak láthatják el Erdély kormányzását. Ám ezek a férfiak csak azok lehetnek, a kik e nép fajából fogantattak és átérzik és megértik sok bánatunkat, kevés örömünket. De ezek is csak úgy tölthetik be tisztüket, ha hívek maradnak ehhez a hepehupás, drága földhöz ; itt élnek miközöttünk, látják bajainkat, osztoznak keserveinkben és a hatalom minden eszközeivel segítségünkre sietnek.

Az erdélyi fejedelmek korában a magyar faj

virágzó, boldog és öntudatos életet élt szép Erdélyországban. Még a Bach-korszak kolozsvári guberniuma is némi megértéssel kezelte különös szükségünket. Mert közvetlen közelségből konstatálták bajainkat. Nem Bécsből és Budapestről. Nem teleszkópon át, hanem az érintkezés közeli módján.

Ezek azok a tapasztalatok, melyeket a letelt 60 esztendő folyamán gyűjtöttünk. A tanulság pedig kézenfekvő. Létesítsenek nekünk egy külön kis Budapestet, egy külön kis nemzeti metropolist, a mely bár szoros összefüggésben álljon a középponti hatalmi szervvel, némi önállósággal igazgassa a délkeleti felföldet. Állítsanak fel Erdélynek valamelyik városában egy tökéletes, a hatalomnak minden kellékével ellátott kormányhatóságot, a melynek élén az „erdélyi miniszter“ volna a legfőbb irányító. Közvetlen közelségből látná a szomorú tüneteket és erős kézzel, céltudatos politikával, alapozná meg Erdély jövőjét . . . A magyarság jövőjét ! A telepítések, közigazgatási eleveenség, a nemzetiségi egyházak autonómiájának intenzív felügyelete, stb. mind olyan dolgok, a melyek komoly, erélyes munkálkodást kívánnak.

A SZÉP „ERDŐORSZÁG . . .”

— Kép a keleti Kárpátokból. —

Szépséges szin. Gyönyörű dekoráció . . . Kelet-től nyugatig hosszú völgy nyulik. A két oldalán fenyvessel fedett hegyóriások; úgy állanak egymás mellett, mint a vetélkedő gyermekek, a kik a nagyságukat hasonlítgatják. Míg jön az édesapa és odaáll közbük: én vagyok a legnagyobb. Itt az *Égettő*, az öreg apó. Tarlott fejét, mely cukorsüveghez hasonlít, mintha tréfásan bólogatná, a mint a versenytársakat lenézi. A völgy ölén pedig, ezer fodrot hányva, hullámszik köves medrében tova a Haballópataka. Fönn az égen aranyszegős báránylehők pajzánul űzik egymást. A nap, a komoly, derűsképi agg, bizonyos rossz néven veszi, hogy egyre elébe tolakszik az égi mezőn szaladó kis nyáj. Hisz munkájában zavarta meg. Ő már századok óta az éden jó kertésze odalent. Ő színezgeti a puha pázsitot oly elevenzöldre; piros színt csal a vadrózsa szirmára, kéket füst a harangvirág csilingelő kelyhére. A harmatcsöppöt csillogó gyönggyé varázsolja; ő, az öreg, de munkáiban biztoskezü művész . . .

Szépséges szin, gyönyörű dekoráció. S no, lám, a szereplők sem hiányzanak. Dal csendül a pagonyban. Itt is, ott is. Majd kellemes uniszonóvá tömörül az Alkotónak zengett ezernyi dal; mignem egyszerre megszakad a felséges karének, s a természet csudás miséjét folytatja egy epedő, meleg szimfónia. A fülemile, az erdők lelkes dalosa, forró kis szívéből jött a remek füttyszóló. Most megint a kar énekel. S a dongókórus sem hiányzik, mert ime, a vadméhek röpködő raja, a mézlopó darázs, a siró szunyog mind ott zsonganak, zümmögnek, döngicsélnek a virágok szirmán, a fák rezgő lombján.

Egy málnabokor az előtérben, a csalit szélén. Telisdedtele van apró, piros csemegével. Megrezdül a bokor. Egy gyönyörű, kis madár szállott arra. Fejét kíváncsian forgatja, aztán nekilát a zamatos gyümölcsnek. Ez az élet!... Száll lennebb, lennebb. A tövében édesebb... Egyszer csak azonban ijedt rikkoltást hallat, szárnyaival csapkod és szivettépőn vergődik. Sunyi róka csapott rá védett rejtekéből, és egy szempillantás alatt eltűnik visitó kis prédájával.

A disszonáns jelenet egy kis kavarodást okoz. A madarak gyors rebbenéssel suhannak be a sűrűbe, a fülemile nem dalol, és mintha a méhek zümmögése is alábbhagyna...

Vagy talán nem is emiatt?

Az egyik hegyoldalról recsegő, ropogó, csörtető zaj hallatszik. Valami alaktalan tömeg törtet keresztül a bozóton; egyszerre csak előbukkan egy hatal-

mas barna medve. Megáll. Orrcimpái mozognak, mint a harapáshoz készülő ménnek. Lassan ide-oda jártatja a fejét, majd a földet és fölemelt fővel a levegőt szaglássza. Lassu dörmögést hallat és megindul; csakhamar a málnabokornál van. Izes gyümölcs, jól esik a mackónak. Körüleszegeti az áldott cserjét; majd kétlábra emelkedik és a magasabban lévő galyakról szedi le a jóféle csemegét. E közben többször elvesziti az egyensúlyt, s két első lábát a földre bocsátja; hanem megint föl is áll a jeles gimnasztikus, a kinek — úgy látszik — a kétlábon való járás a gyöngébbik oldala. Erre csak az oláh táncoltatók kényszerítik kelletlen famuluszukat. Inkább a kúszás mestere; fölmászik a fára, hogy, mint a jó hajókormányos, a tájat kikémlelje; vagy hogy — mézet csenjen a vadméhektől.

Pedig ezeknek nem imponál a tenyerestalpas. Lám, most is. Minden állat elrejtőzött; még talán a keresztespók is abbahagyta a hálófönogatót a vadrózsabokron. Csak a vadméhek nem tágitanak. Nyilván ismerik a vén imposztort. Körülzsongják, boszszantják; dühös mordulással csap az apró bestiák felé, de mitsem árthat azoknak. Most nagyot bődül és szaladni kezd a völgyben. Egyszerre azonban fölhorkan, mint a golyótól talált paripa a csatamezőn; vadászkutyák csaholása hangzik.

Egy pillanat. És a vadonból kopók falkája tör elő; egyik-másiknak habos a szája, izzadság látszik a harmadikon, a negyediken. A mint megpillantják

a hatalmas vadat, megállanak ; kettő-három széles körben körüljárja az ellenséget, míg az egyik a fűbe ül, fejét magasra tartja és elkezd vonyítani, mintha tüzvészt látna. Közeledni nem mernek. A medve dörög. Fogait csattogtatja ; körülforog.

Puskadörrenés hallatszik. Nyomban rá a második is. S a zajjal csaknem azon egy pillanatban a rettenetes fenevad előrebukik, s borzasztó hörgéssel terül végig a fűvön, miközben lábaival barázdákat szánt a puha talajba.

Most a kutyák, hajrá, vidám, diadalmas csaholással rohannak a vergődő vadhoz és a husába marnak. Ez meg utolsó erőlködéssel feléjük kap, s az egyik ebet meg is vérzi. Szűkülve szalad el onnan. Megmozdul a közelben viruló erdei somfa, másik oldalon egy vadrózsabokor, meg törpe nyár ; előlépnek a vadászok. Az egyik borszéki, a másik gyergyóhollói atyafi ; fehérharisnyás székeltek.

Izgatottak voltak, de nem nagyon. Kendőjükkel a verejtéket törülgették arcukról.

— No, hanem ez szép állat, — szólott egyikök. De fáradtunk is érette eleget. Tegnap a Csalhón, ma a Muncselen, meg itt...

— Bizony, — felelt a másik és többet nem szólott.

Elővették a szeredást és falatoztak. Az eleséget a hiuz bőrére tették, a mihez tegnap jutottak a Csalhó bércei alatt.

Az erdő pedig hallgatott. A cserkészni küldött

kutyák elszéledtek benne. Ugattak. De a benszülöttek, az erdő őslakói hallgattak. Csak a távolból hangzott néha ide a vadgalamb szomoru bugása, s a nagy huhu szaggatott szólása. Bár ez még kirívóbbá tette a tájék nyomott kedvét. Csönd volt. Mint az emberek világában, ha minden elveszett — és diadalmas zsoldosok jönnek egy bus csata után, a legigázott nép elrejtí magát s rejtekhelyén bánkodik az édes haza vesztén. Hallgatott hát a csalít, néma volt a bozót; a magas fenyők is úgy állottak ottan, mintha bánatos, sötét ciprusok volnának. A hallgató tájon gyöngye légáramlat vonul át; olyannak tetszett, mintha egy elnyomott sóhajtás lett volna... Az erdő szíve fáj...

Hol vagytok édesen nevető, kedves szavu nimfák? Vagy, mondja, hova tűntél igézetes erdei nemtő? Birodalmatok szép paradicsomában, lám, nem dicséri az örök Istent bátor és vidám dal; a kis, szorgalmatos hálóverő már nem a régi, zavartalanul fárodózó pici mester... Behuzódtatok, úgy-e, az erdők legmélyébe, vagy a sziklavárak legelrejtettebb üregeibe? És ott busultok a szép paradicsom romlásán; visszasíródtok azt a drága időt, mikor még az erdő erdő volt igazán: dal, mese, igézet... Talán káriszkkönyeitekből ered ez a tisztavízű patak, a Haballó... ez a szikrázó fodru, zokogó folyásu havasi víz...

Mert gyönyörű, kedves folyócska ez. Fehér hulláma, mint a káriszok hóteste; átlátszósága, valamint

a nap előtt csillogó fehér felhő. Mintha csak megborzongana a finom, üde hullám, a midőn az elejtett medvét a két erős székelly oda vonszolta, hogy megmossa a ráfagyott vértől... Nyilván bántotta a folyócskát az esztétikátlan cselekedet... Ezek a tiszta, magasságokból fakadó hegyi vizek érzékenyek és öntudatosak!...

A két szikulus különben nem sokáig „zavarta a vizet.” Egy aféle alkotmányt koppantottak össze, a minő a Szent Mihály lova. És nehéz, rengő lépésekkel indultak, arra helyezett zsákmányukkal, a Bélborvölgy felé. Talán ott többen várnak rájuk; vagy ott gyülekeznek a megrontott paradicsom többi maratócai?...

Az erdő, a völgy, a fák és a lombok közt rejtőző daloskar úgy nézett a távozók után, mint az igájától szabaduló ország a beámter-had, a portyázó zsoldosok s a lelketlen tirannusok felé... Ott — kis vártatva — ujjongó öröm áradoz. Itt hasonlóan tova szállt a nyomasztó bánat; a mikor bizonyossá lett, hogy többé nincs veszedelem: a fülemile szép dalba fogott, a rigó — a bohém — vidám trillákba öntötte jókedvét, a kis takács pajkosan szaladgált a hálón, és a lombok megrezdültek. Föltámadott, — igen, föltámadott az erdő!... Szabad lett a haza, a madarak, a fák, a virágok szép világa... A nap is, az édennek gondos ápolója, boldogan árasztotta fényét és melegét szép Erdőországra...

A pintyőkék, rigók, tengelicek kardala, a csalogány énekszólója, a zsongó-kórus . . . . minden, minden, a mi az erdőn él és mozog, — köszöntötte a Szabadságot és áldotta a Hazát! . . . .

ILIÁÉK BUDAPESTEN.

— Szép város ám a mi Budapestünk! — mondtam mindig az iskolában a gyerekeknek, ha a főváros valamiképpen szóba jött.

— Be szeretnők látni! — szólott nem egyszer Ilia is, a kis inges fiucska.

Én megfenyegettem a mutató ujjommal a huncutot.

És hogy és miképpen, — egyszer csak az a gondolatom támadt, hogy felviszem a rajkóimat a szép Budapestre. Hogy fognak bámulni a kis, borzas román gyerekek a főváros szépségein, mozgalmasságán, ezernyi színén! . . . És hogy fog bámulni rajtuk — Budapest! . . .

Ám jó magyarság lelke is költözik beléjük, ha meglátják a nagy dobogó szívet, magyar hazám vérforrását, a nemzeti élet idegzetének középpontját...

A gondolatot tett követte s nemsokára megindult a gyűjtés a Budapesti Hirlapban a hollói gyermekek pesti utazására. Rákosi Jenő meleg szívvvel fogta föl az ügyet . . . Gróf Festetich Géza is kicsikart a fővárostól 100 koronát. A nemes gróf lelkesen támogatta törekvésünket.

Igy aztán augusztus hó első felében megvaló-

sulhatott a hollói gyermekek nagy álma. Utban voltunk Budapest felé. Nagy volt az öröm!

Maroshévizre hordó-szekerek vitték a kis dészű-szijjas testvéreket. Jókedvűen énekeltek a golyhók. A fenyvesek, a bércek ekhóztak a vidám kacajtól.

Az állomáson volt bámulás!... Nem láttak eladdig vonatot, mozdonyt... Az utazóközönség is körülvette őket és kérdésekkel ostromolta. A mikor a vonaton elhelyezkedtünk, Szimion is jókedvű volt. A kis, barna, komoly képű fiucska. Amint a vonat mozgásba jött, szertelenül csodálkoztak és mulattak a különös alkotmányon, amely vasrudakon rohan tova, dübörög és viszi őket... Nemcsak Szimion, meg a huncut Ilia, hanem a többi is; a sötétszemű Jóska, a Gligor, — mindenik.

Az a Jóska, akit sötétszeműnek neveztem, különös egy gyerek. Az édesanyja nem engedte el Pestre. Ő neki állott és gyalogosan megelőzte a szekereinket és a mikor Borszéket elhagytuk, briganti módjára előugrott a bokrok mögül és se szó, se beszéd: felszökött az egyik szekér saroglyájába... No, hát ezt vinni kellett!... Pedig ünneplőruhát sem hozhatott magával, se kalapot... Hanem ő látni akarta — az édes haza fővárosát... Szerencsés volt a lurkó. Budapesten jószívű kisasszonyok fölszerelték egy fain, új kalappal...

Pest nem hiába „szépen fest,” mert Iliáéknak is tetszett...

A mikor megérkeztünk a nagy pályaudvarra,

alig tudtak megmozdulni az elszörnyülködéstől. Mi-csoda nagy, töméntelen üvegfedele volt annak az indóháznak! Mily tömegesen kellett átgázolni — a felséges panorámaig, mely az épület belső oldalán szemük elé tárult. Az eleven, mozgó világváros!... És ez a magyaroké, a mienk!...

Ilia, — ha nem mondok sokat, — oly szájtátást művelt, hogy az egyik bérpalota majd belezuhant a torkába.

— Illés, te, — mondok — Illés! És ő, mintha álomból ébredne, bámulva néz rám, majd szélesre huzza a száját és mosolyog.

De a többi sem volt különb.

Nemsokára bérkocsikon ültünk és szállásunkra hajtattunk, a Wesselényi-utcabeli elemi iskola palotájába. Utközben a kis Serbu gyerek az öklével mutogatott a „nagy házakra“ és a fejüket igencsak csóváltgatták a porontyok. Kárhozatos nagy kőrakások ezek! Ugyanbizony, hogy tudták ezeket felépíteni? Ni, az is mekkora!...

Hanem, a midőn egy villamoskocsi „elsurungozott“ előttünk, ujjongó kedvvel csapták össze a tenyerüket; némelyik hitetlenül vizsgálta a furcsa jelenséget és volt, a ki azt állította, hogy a föld alatt dróton rángatják azt az izét...

A főváros gondos atyaként fogadott. A tanácságakat vitetett az iskolába; mosdótálakat, törülközőt is, és mindent, a mi szükséges. Gróf Festetich, aki már táviratban is előre jelezte, várt a városhá-

zában. Másnap megjelentünk előtte, kalauzunkkal — egy lelkes fővárosi tanítónővel — együtt. Soron kívül fogadott, s távozásunkkor meleg kézszorítás közben biztosított, hogy „akármilyen szükséges, a főváros azonnal segítségünkre lesz.”

A fővárosban aztán szerteszéjjel csatangoltunk. Megnéztünk mindent. Lelkes Ciceronénk — Székely Piroska főv. tanítónő — buzgón és odaadóan magyarázott. S ha belefáradt, kiegészítettem a rögtönzött előadásokat. A gyermekek nagyon hálás hallgatók voltak, s figyeltek minden szavunkra, sőt kérdéseket is intéztek. Persze, ilyeneket is:

— Ugyebár a király szobái arannyal vannak behuzva?

— A magyar király szereti-e a — németeket?

— A király esténként leteszi-e a koronáját?

— Jól bírja-e?

— A miniszterek esznek-e puliszkát?

— A budapesti emberek hol kaszálnak? stb.

Természetes, hogy jóízűen nevettünk az eféléken. Kiválóan fűszerezte a jó időtöltést az ilyen naivitás.

Volt aztán egy hely, ahol belebujtunk a föld alá. Ilia szimatolt és szaglászva nézett szét. Nyilván a káposztára gondolt...

— Ilia, — világosítom őt fel, — ez nem pince. Mire ő bánatosan csettintett a nyelvével, hogy a káposztalétről le kell mondania...

De nyomban elfeledte a pincét, meg kíváncsi rejtelmek, mert a sötétségben fénylő csillagok de-

rengtek feléje. Az egyik mozgott. Villamos lámpák voltak, meg az ördögös masina, a melyik odafönt is ló nélkül szaladgál. Fel is ültünk rá. A fiuk felváltak stimmolva; a legünnepesebb komolysággal ültek a padokon, akárcsak valami római szenátorok . . . Az idegenek szeme rájuk tapadt és ők úgy érezték magukat, mint az őz a vadfogóban . . .

A városligetben, — mert hisz odamentünk, — meseországba léptünk. És bámultunk; bár azt hiszem, a sarkunkban lehetett már egy élelmes — impresszárió, a ki bennünket is szerződtesen a két-lábu elefánt, a tarajos kigyó és más eféle csudák közé. Ezt onnan gondolom, mert a következő megjegyzések röpködtek körülöttünk:

— Bizonyosan szerbek.

— Kis tót fiuk.

— Norvégek, — vélte az egyik bámulónk. Sőt egyikök határozottan állította, hogy becsuánok vagyunk . . . Így ismerik a jó pestiek Magyarország nemzetiségeit . . .

Szerettek volna megtapogatni ezek a kedves urak és hölgyek, hogy valóban emberfajták vagyunk-e, nincs-e rajtunk valami különös, valami exotikus? Körülvettek, mint Wells regényében az „időjáró“-t, — más kor szülöttjét, — a jövődöbeli szörnyű gnómot . . .

A moziban is inkább figyeltek bennünket, mint a vászon csudáit. A varázslámpa produkciói korántsem keltettek oly érdeklődést, mint a hollói havasok

reménységei . . . Ezek azonban annál jobban vigyáztak a képekre . . . Sőt annyira vigyáztak, hogy — Ilia horkolni kezdett . . . És, lám, ez több sikert aratott, mint maga a mozi, mert mindenek vidámak lettenek . . .

Ehhez a sikerükhöz méltóan sorakozott az egyik kávéházban szerzett babér, ahol étkezésünk módja és minemisége osztatlan tetszésben részesült. Hogyne, kérem! Simon derékon ragadta a kanalat és a mártást kanalizni kezdte, miközben bele-beleharapott az araszos kenyérbe. Illés fanyelű bicskájával vagdalta a gombócot, s ezenközben a balkeze-fejét alaposan bemázolta. A harmadik fecskendőnek nézhetett a szódásüveget, mert úgy zuhanyozott azzal, hogy nemcsak a fehér abrosz, hanem a kis pofácskája is gyönyörűen megázott; — a közönségnek nem kis öröme . . .

A városligetben különben oly szerencsések voltunk, hogy — repülő embert láttunk. Székely Mihály karcsu monoplánjával hatalmas íveket irt a levegőégben. A tacsók elsőbben kőszáli sasnak vélték, s a mikor értesültek a dolog mibenlétéről, kijelentették, hogy ők is szívesen repülnének. Talán ezzel a szándékkal vette meg Ilia azt a piros kaucsukgömböt, melyért egy hatost adott. De, úgy látszik, az olcsó instrumentum nem bizonyult megfelelő eszköznek a repüléshez . . . És, a mint sejtem, ez a tapasztalat lehangolta a hollósarki pilótát.

No, de ha nem repülhattünk, villamosra ültünk.

A budavári ünnepségen, augusztus 20-án, ott voltunk. Ez alkalommal meghatottan jártuk körül első szent királyunk áldott jobbját s megnéztük a király palotáját. Amint végigsétáltunk az aranyos, vörös márvánnyal burkolt, pompás termeken, borongó kedv szállt a kis szivekbe is. Hol a — király?!...

A budavári honvédszobornál levett kalappal állottunk meg. Lelkes szavakat intéztem a gyermekekhez és megéljeneztük a magyar Hazát . . . És én arra gondoltam, mikor lesz az én falum, az én népem is ismét magyarrá, a nemzeti élet reszesévé.

Bár nyomban meg is adtam rá — magamban — a feleletet. Akkor, a mikor ez a nemzedék, — mely ime, itt körülvesz, s az iskolában magyar tanító szavát hallja, — felnő. Mert ez már a mienk...

. . . És mosolyogva simogattam meg a Labanc Illés fejét.

BAPTISTÁK KÖZÖTT.

Husvét ünnepe van. Kis imaház küszöbét léptük át. Helyet foglalunk és szétnézünk a gyülekezetben. Az egyszerű falak között jobboldalt a sallangos, himes öltözetű oláh menyecskék vegyest ülnek a magyar iparosasszonyokkal; balra a sváb és magyar mesteremberek a szűrös románok között hallgatják az igét. A románok sokkalta többen vannak. És szól az ige, szól szép szeliden és édesen: magyarul... A „testvérek,” — mert így szólítják meg egymást — hallgatnak és figyelnek odaadóan; míg az emelvénnyel egy értelmes iparos könnyes szemmel magyarázza az előtte föltárt bibliát. Egyszerűen beszél; de néha a lelkesedés elragadja s ekkor valóságos filozófiai lendülettel fejtegeti a mélységes titkot, a föltámadás misztériumát. Az emelvény körül álló fiatalság, mely nemzetiség dolgában a legvegyesebb, a felnőttekéhez hasonló áhitattal hallgat. Vannak ugyan, a kik bár *hívők*, nem értik az igét; de azért a szemük a prédikátor száján van. Az oláh leányok szép szemében is könny csillog a beszéd hallatára. Egy román legény figyelmes arcán látszik a nagy

igyekezett... A karvezető már keresgéli az énekeskönyvet. Két fiatal román asszisztál a háta mögött. Készítgetik a hangjukat.

Vége is van már a beszédnek. Egy értelmes oláh paraszt jelzi az oldalszámot magyarul és románul s a gyülekezet szorgalmasan lapozgat. Bár előbb csak a kar énekel. Gyönyörű dalba kezd, a mely erővelteljes, mint a nemzet, melynek ajkáról vétetett. Mert Árpád nyelvén énekelnek. Az a legény, az a leány, a ki eddig a pópák uralma alatt élt, most együtt zengi a „magyar testvérekkel”:

„Ő él, ő él, nézd csak, sirja üres;
 Ő él, ő él, az Ur feltámadott!
 Ő él, ő él, örök dicsőségben
 És népét mennybe vezérli!...“

Azt az egykori románt a baptista életközösség elszakította feleitől, el az aradi komitétól, mely közvetve irányítja a pópák „nemzetét.”

Románul is énekelnek. A hivek — kivált az öregek — még nem tudnak jól a mi nyelvünkön. Átmeneti időszak ez.

Hanem, hallga! Most megint magyarul szól a zsoltár; dallama hasonlít a katolikus egyház szépséges karénekeihez.

A baptistáknak ezt az előrenyomulását még nem látja a magyar társadalom és kivált nem a baptista gyülekezetek nemzeti jelentőségét... Bezzeg, a pópák nagyon is látják, de az áramlat oly erős, hogy

máris nagy szakadékok mutatkoznak a görögkeleti egyház falain. A testvérek példás életet élnek, illedelemtudók, türelmesek. Józanok és takarékosak. Az oláh pópák ellenben — igen sok esetben — kapzsis, szeretetlenek, képmutatók és iszákosak. A nép már fölvilágosultabb és ítél. Összehasonlítja a két szembeszökő ellentétet és a jobbikat választja . . . Innen van a baptista hitvallás nagyarányu terjedése. Szinte kedvem volna propagandát kezdeni támogatása érdekében. Azonban ennek a támogatásnak — kivált állami részről — nagyon óvatosnak és körültekintőnek kellene lennie, mert esetleg a románságot elidegenítené, másrészt a „hívők“ nagyon érzékenyek a hatalmasságok beavatkozásával szemben.

Hogy a baptistaság terjedése mit jelent, erre vonatkozóan elég arra hivatkozni, hogy az kivált az oláh községekben terjeszkedik. Itt, az aradmegyei Feltóton, egy Lajos Imre nevű gépész alapította. Minden esztendőben jelentkeznek új tagok föl vételre. Ha ez így halad, Feltót oláh népe tíz év alatt, vagy talán még hamarabb, baptistává válik. S ez elszakítja az oláh közösségtől, a mely a Fekete tengerig ábrándos utópia jegyében él. El attól a hitőtől, a mely ma százszorta nemzetibb, mint keresztény és a mely telítve van faji tendenciával és politikával. Hogyan képes mégis az új vallás ez inkarnatus intézményt felülmulni és mintegy behódítani? Talán az is hozzájárul ehhez az érdekes jelenséghez, hogy az oláhok közül is mind többen megfordulnak Ameriká-

ban, a hol nem nehezedik rájuk a pópa befolyása ; szabadon lélekzenek, új erkölcsi lehetőségek tudatára ébrednek s megtisztulnak a babonás félelemtől, mely őket függővé teszi. Mert valóság az, hogy előbb ezek lesznek az új hit részeseivé.

A mint így meditálok, alig veszem észre, hogy föl kell állni. Az egyik vezérember fölhívta a gyűlekezetet, hogy álljon föl mindenki, mivel imádkozás leszen az Urhoz. A fölállott nép mélyen meghajlik, szemét a földre szegzi és úgy hallgatja a vezértérfi imádságát. Magyarul szól. Halkan, áhítatosan ejti ki a szavakat. A „testvérek“ oly mozdulatlanok, mint megannyi templomi kép. A mikor vége van az imádságnak, mindenki rámondja az áment.

Aztán még énekelnek. Az istenítisztelet végétel kimegyünk a templomból. Az egyik vezértérfi-vel beszédbe elegyedem. Boldogan meséli, hogy az eszme hovatovább nagyobb mértékű hódítást tesz ; napról-napra gyarapszik a hívek gyülekezete. Bár térítésre nem törekszenek ; a ki jön, jószántából jön ; ám előbb próbának vetik alá. Csak azután veszi fel a vének tanácsa a szentek társaságába. Egy esetet tudunk meg : nyugalmazott görög-keleti lelkész kérte fölvételt a gyülekezetbe, de mivel nagyon iszákos volt, két évi előzetes próbaidőre ítélték. Nem hagyta el szenvedelmét és a vének a két esztendő múltán megtagadták a fölvételt. Különbözik a baptisták a ki-

közösítést is alkalmazzák a méltatlan tagokkal szemben. És ez jótékonyan hat a hitéletre.

Szives bucsuszóval váltunk el a vezetőtől. A nép oszladozott. A kifelé igyekvő kis sereg ajkán mindjobban elhal az ének:

„Bűnös kezek, nézd csak, ötet
Keresztre feszíték,
Hol bűneinknek sokasága
Ötet terhelék.
Ő él, ő él . . .“

Este eljött hozzánk, a házhoz Lajos Imre, a gyülekezet szellemi vezére. Baptista lapokat hozott. Az egyikre ez volt írva: *Az Üdv Üzenete*. Egy másikra: *Olvasd.* — Mert, mi, ugymond, *barátjai* vagyunk a baptistáknak. A mi körülbelül annyit tesz, hogy lélekben már a szentek egyességébe tartozunk ugyan, de formailag még nem. Mosolyogva lapozgattuk a kenetes írásokat, s az érdekes emberhez fölvilágosító magyarázatért fordultunk. Igen, úgy szólott, a baptisták testvéreket és barátokat különböztetnek meg. A „testvérek“ külsőleg is a társulathoz tartoznak. A „barátok“ a pártfogók és a jóindulatu emberek. Elmondotta azt is, hogy nagy baj az, hogy nincsen magyarországi vallási-iskolájuk; kénytelenek a vezérférfiak a külföldi intézetekhez fordulni.

Én is úgy gondolom, hogy ha hamarjában föl nem állitanak *magyar nyelvű baptista-iskolát*, az oláh izgatók fölhasználhatják ezt a késedelmet és a moz-

galmat nemzetiségi irányban szervezik. És az lesz belőle, hogy létesül egy román nemzetiségi egyház, mely szellemi utódja lesz a görögkeleti román eklézsiának. Ez veszedelmes elfajulása lenne a baptizmusnak, mely ma legalább itt, magyarosító tényező. Meg kell akadályozni. A baptista vallásból a magyarosodás javára kell hasznot huznunk. A dolog kitűnően indult. A magyar nyelvű baptista teológiai intézet, szerintem, nemzeti érdek, melyet nem szabad hitfelekezeti féltékenységgel tekinteni. Ezt az áramlatot föltartóztatni már nem lehet s inkább a magyar nemzeti érzés világába olvasszuk, mint átengedjük idegen érdekek világának.

Most, a jelen pillanatban kell megerősitenünk a baptizmus nemzeti jellegét, mert okosabb és észszerűbb a bajt megelőzni, mint elhárítani. Most, a mikor még Debrecenben és Budapesten nyomtatják írásaikat és kizáróan magyar lapokkal látják el a keleti Alföld vegyes ajku népét, most kell a baptista propagandát tösgyökeres alföldi magyar városban centrummal biztosítani.

A beszélgetés befejeződött. Lajos hazament. A sógorommal, az állami tanítóval, a baptistákról beszéltünk.

— Ezek az én segítőtársaim, mondotta. S előadta, hogy a magyarosodásnak mily jelentős szolgálatokat tesz ez a vallás. Itt, a szélső románok földjén . . .

LÁTOGATÁS A „SZÉKELYEK IRÓJÁNÁL.”

A székely kongresszus alkalmával történt ez a látogatás. A „székelyek írója” Csikszeredába jött, hogy felolvasást tartson. Elhatároztuk, hogy felkeressük ezt a kiváló férfiut. A lakását nem tudtuk. A lakásjegyzék, melyben a szállások fel voltak tüntetve, nem volt éppen akkor a kezünknel. Végül mégis ráakadtunk a jeles író lakhelyére a Hutter-szállóban.

Kopogtatunk. A vendéglő és szálló egyik szépsége kelletlenül figyelmeztet, hogy nincsenek otthon.

Dehogy is nincsenek . . . Lám, megnyílik az ajtó és a nyíláson át egy napbarnította, szimpatikus férfiarc kandikál ki. Többet is láttunk. Az illető hiányos öltözékben van, a felső ruházatából is le van vetve a kabát és mellény. Mi ennek láttára kissé meghátrálunk és bocsánatot kérünk. Talán éppen nyugodni akar, keveset aludhatott a vonaton . . . De ő udvariasan mosolyog, szíves szavakkal marasztal és kitarja az ajtót :

- Csak tessék uraim ! Tessék !
- Alázatosszolgája !
- Jó napot kívánok !

Ekkor látjuk, hogy a szobában még van valaki. A bemutatkozás során megtudjuk, hogy ez Benedek Sándor, a közigazgatási bíróság elnöke.

— Oméltósága, Benedek Sándor ur. Bátyám.

— Mondja a nagy író. A végtelenül szerény és egyszerű Benedek Elek, a kinek láthatóan terhére van minden titulázás és kitüntetés, másokkal szemben ennyire tisztelettudó . . . Még ha — testvére is az illető . . .

Beszélgetésbe kezdünk. Feltűnik nekünk aprólékos figyelme és emlékezőtehetségének fegyelmezettsége. Hosszabb diskurzus után világosan emlékszik a bemutatkozás alkalmakor meglehetősen halkán bemozdított neveinkre. Képes a nevünkön szólitani . . . Holott különben is sokféle témáról esett szóbeszéd.

— Nagyon szeretnék kirándulni a karakói hidhoz, Gyimesre. Mondja elgondolkozva s egyszerűen, minden pózolás nélkül, az ágya szélén üldögélve, székelyes akcentussal ejti ki a szavakat.

— Szeretnék elmenni oda, de nem lehet. Haza kell mennem Kisbaconba.

Kisbacon! . . . Mikor ezt a kedves falunevet említi, csudálatos lágyság érzik a hangján . . . Kisbacon! . . . Ez az ő édes, szeretett szülőfaluja; ez az, a melyikről annyi szépet tudott írni gyönyörű könyveiben . . . Pirosfődeles kis házak az egész faluban. Aztán a kedves, csillogó bádoggal fedett templomocska . . . Amelyről jóideje a budapesti kis fiucskák, kis leánykák olvasgatnak érzelmes írásokat;

meg a „nagyapó“ udvarában játszó pirospozsgás székely gyerekekről . . .

— Nagyságos ur, ismerem ám Kisbacont. Mint turista, diákkoromban megfordultam ott is.

Felcsillan a nagy székely két sötét szeme. Szelid arcán öröm sugárzik.

— Csakugyan? Járt Kisbaconban? Igen?

Vajjon nem Nagybaconba-e inkább? Hiszen az esik utvonalba. Kisbacon félre van.

— Nem. Kisbaconban is jártam. Pirosfedeles kis házikók . . .

— Igen, igen . . .

— Kisbaconban tetszik lakni?

— Most állandóan ott lakom. Persze, csak a nyár folyamán. Mindig hazajövök, ha lehet . . .

Mondom én, az a romantikus, kis székely falu oda van nőve a lelkéhez . . . És bizonyára ott fogamnak azok az édes-bus történetek, azok a lelkes kis krónikák a drága népről és ennek az ősi fajnak multjáról, dicsőségéről! A székelység nagy költője itt nyer magasztos inspirációt; a cirádás, rozettás nagykapuk, a szénaillet és muskátli-szag lehelnek a lelkébe ihletet . . . Ezek lopnak a lelkébe rege-mondó kedvet.

Bizonyos, hogy a pennája sokkalta beszédesebb, mint az — ajka. Szerény, komoly ember. Olyan magyar ember ő, a minőt Arany János jellemez a Cs al á d i k ö r-ben . . . Hanem aztán a tolla sokatmondó, beszédes, drága toll. Minden sor írása meg-

fizethetetlen, mert örök értékű, mint a Rembrandt-képek, vagy Angelónak remekbevésett szobrai...

Az írásai olyan egyszerűek és keresetlen szépségűek, mint a minő egyszerű és szép az ő lelki-
valója. Az arany sem összetett fény, mert elem és így egyszerű...

A míg elbeszélgetünk, eszembejut, hogy valahol azt olvastam, hogy a székelység nagy írója még mindig késik. A ki ezt írta, nem gondolt Benedek Elekre...

Különben Benedek Elek még nem idős ember. És még csak most kezdjük igazán csodálni bámulatos erejét! Igaz, hogy eddig is a legnagyobbak sorában helyezkedett el hatalmas érdemével. Most azonban még teljesebb mértékben látjuk kibontakozni nagy határu talentumát. Az ő szelleme a zsenik között is nivós... Bizonyos, hogy az irodalomtörténet sűrű hasábokon fogja méltatni mindenha a székelységek legnagyobb íróját!

Kétségtelen, hogy ő elhárítaná magától eleve ezt a — veszedelmet... Mint a hogy a Csik-szeredában kapott koszorút is az érdekes ágyuhős sirjára helyezte... Gyönyörű, szép dolog ez a kegyelet cselekedet! De nemcsak kegyelettudást hirdet, hanem — szerénységet is...

... Hanem, most már bucsuzhatunk, mert az idő telik.

Maraszt. Jó székelymódra... Hanem mi mégis megyünk. Jóleső örömet érzünk, hogy megismerked-

hettünk Benedek Elekkel, a nagy íróval. Teljesedett a mire vágytunk.

Neki is van egy édes vágya... Tudom... Az, hogy minél hamarább láthassa ismét Kisbacont, a hol olyan kedvesek azok a piroscserepes kis házak, a galambbugos kapuk és az a csillogó tornyu templom.

Hazamenet elgondolkozom... És gyönyörködöm amaz embertípusban, melyet Benedek egyénisége képvisel... És tanulok fajszeretetet és a legnemesebb értelemben vett patriotizmust... És boldognak érzem magam, hogy magyar vagyok, — hogy székely vagyok!...

A CSIKSOMLYÓI KOLOSTOR KÖNYVTÁRA.

Csiksomlyó — a „székely Róma“. Itt van az a csudálatos Mária-szobor, a melyhez a székelyek ezrei zarándokolnak, hogy bemutassák hódolatukat a Szent-Szűznek.

A Szerafikus Szent-Ferenc kolostora, hol e szobor áll, másképpen is figyelemreméltó. Nagy és tisztos emlékeket őriz a hagyomány, bár az irásokban, könyvekben is nyoma van azoknak. Ámbár csak éppen — *nyoma*: A zárdakönyvtár annáleszei, krónikái és egyéb művei között a legrégibbek a XVII. század első felében datálódnak; azon ritka példányok, melyek e korszak előttiak, vagy más helyekről — utóbb — kerülhettek ide, vagy pedig elveszett példányok voltak, melyek a válságos időkben távol voltak a zárdától s elvégre megkerültek. A XVII. század elején ugyanis — és eladdig is — gyakori tatárbetörések nyugtalanították a derék csikiakat. A zárda könyvtára az 1600-as évek elején felégetett kolostorral együtt tönkrement; azonban az azután keletkezett gyűjtemény is oly becses,

hogy egy vérbeli történettudós sem nélkülözheti sok fontos adatot tartalmazó darabjait.

Mellőzve Somlyó és a zárda másnemű nevezetességeit, csupán a könyvtárra kívánom felhívni a figyelmet.

A tatárdulások után faépületet emeltek a szerzetesek. Nagykájoni Kájony János, 66-ban a faépület helyett kőházat épített és ugyancsak ő állította be a *könyvsajtót*, a melynek nyomása alól került ki a legtöbb erdélyi nyomdatermék 1676 óta, a legújabb századokig. P. Kájoni, a jeles zárdafő, e könyvsajtó útján jelentékenyen gyarapította a zárda könyvgyűjteményét. Ő adta ki a híres *Cantionale Hungarico Latinumot*, a melyben az ősrégi, magyar egyházi népénekek gondosan összegyűjtve láttak napvilágot. Mellékesen megemlítem, hogy P. Tima Dénes és Baka János e Cantionalét is felhasználták a még kéziratban lévő Csiki Énekeskönyv összeállítása közben; a mű megjelenését meleg érdeklődéssel várják a székely katolikusok. A *Cantionale Hungarico Latinum* első és második kiadásának példányai fellelhetők a könyvtárban, a hol gondosan őrzik azokat. Oly régi népénekeket foglal magában ez a munka, hogy nyelvünk grammatikai fejlődésének tanulmányozásánál is nélkülözhetetlen.

A könyvtár, bár nem haladja meg a rendes zárdai könyvgyűjtemények terjedelmét, az említett munkán kívül még számos nevezetes művet tartalmaz. Van egy hatalmas foliáns, Gergely-féle zenési-

téssel ellátott énekkönyv, kézzel írva, de nyomtatott írásjegyekkel. Gyönyörű, sok színben ragyogó, szépséges iniciálék, gótikus kezdőbetűk, belerajzolt alakokkal és folyondárokkal, — diszitik a hatalmas könyv lapjait. Ugy tudom, a XV. századból való. Vagy ott van a régi művek közül az a kutya-irhára irt, remek kis könyv, a melynek az első lapjára ezt írta a gazdája: „Pro Széphavas.“ — Érdekes az 1678. évből fennmaradt kalendárium is. Ez utóbbit és a Centionale Hungarico Latinumot a Pallas-Lexikon is említi.

A „Régi Magyar Könyvtár“ című vállalatban, Fülöp Árpád által kiadott „*Csiksomlyói nagypénteki miszteriumok*“ a klastrom kézírataiból kerülnek nyilvánosság elé. Fülöp a miszteriumoknak csak egy részét adta ki; még sok értékes darab várja „a jobb kort,“ mely átnyújtja a nemzetnek, jelesen : a nemzet tudósainak.

A zárda könyvein kívül persze tömérdek okiratot is találunk a kollekcióban ; nem egy értékes pergamén van azok között.

A könyvek közül különben, ujabbban a *Losteiner-féle krónikát* említik gyakorta. Ez a több kötetbe foglalt, kézírásos mű a P. Losteiner Leonárd, szerzetes-áldozópap munkája. Noha Losteiner a XVIII. század második felében és a XIX. század elején élt, kézírata mégis rendkívül érdekes és nagybecsű, mivel nem tantázia, hanem tiszteletreméltó szájhagyománynak krónikás feljegyzése. E mellett bizonyos,

hogy olyan irott forrásokat is felhasznált, a melyek ma nincsenek meg. Mindenesetre nagyszerű jelenség, hogy a Losteiner-krónika iránt ma széleskörű érdeklődés mutatkozik. Legújabbán dr. Karácsonyi János, a nagyváradi káptalan tudós kanonokja, érdeklődik Losteiner iránt.

Nem lesz érdektelen, ha e felszínen forgó kézírásos mű legérdekesebb feljegyzéseiből egynehányat megemlítek.

Attiláról például azt mondja, hogy 381-ben jött be Magyarországba. 382-ben Magyarországot az „ő véreivel” elfoglalta; 388-ban királylyá kiáltották. 444-ben a meghalt király fiai között civódás keletkezik; a birodalom megoszlik. Kevesen maradnak Magyarországon; egy rész például Csaba vezérletével Görögországba s innen Szkithába megy. 445-ben a hátramaradottak Aladár vezérlete alatt a Bánátba mennek s azt a keleti gótoktól elveszik. Innen ellenség űzi el a foglalókat még ugyanazon esztendőben és menekülnek a diadalmas ellenség elől. S eljutnak — Torockón át — *Dácia keleti részébe*. Ez volna: a székelység eredete . . .

. . . Árpád a hazába jön, Csaba királyfi gyermekeivel . . . 210.857-en vannak a magyarok, 748-ban *találkoznak a székelyekkel*. A székelyek ez időben építik a hét várat.

A székelység történetével behatóan foglalkozik. Természetesen, a történeti pozitivizmus nem képezi a mű alapvonását; mindazonáltal sok új dolgot ta-

lálhatnak abban a szakemberek, olyanokat, melyek a múlt ismert képét kiegészíthetik.

*

A munkálatban, mely különben *latinul* íródott, magyar nyelvű részek is fordulnak elő. Ezek nyelvi szempontból is érdekesek az áttekintésre, sőt tanulmányozásra. Mint rendkívüli érdekességű részt, ide iktatom *Attila király beszédét*, melyet állítólag 388-ban mondott. A magyar nyelven írt beszéd Losteiner szerint, a mely a hunokhoz lett volna intézve, így hangzik :

„Velem együtt immár régen vitézkedő jó barátim! Tudjátok, hogy mióta a Tanaisz vizén áthaláltunk Európába, anno 373., mennyi sok szép és nagy, erős országokat meghódoltattunk. Mert 1. az alánusokat legelsőbbben a Tanaisz vize mellett meggyőzők fegyvereinkkel és meghódoltatók, 2. a ruszalánusokat, az alánusok szomszédjait, hasonlóképpen alánkhajtók, 3. a bessujokat adófizetővé tevők, 4. a kunokat, avagy a fehér és fekete kunokat, alánkhajtók, 5. a számtalan sok országokat is az mi engedelmességünk alá hajtók, 6. a litvánokat is nekünk fejet hajtatók, 7. az osztrógótusokat, noha igen nehezen, mindazonáltal megbírók, 8. a gepidákat hasonlóképpen magunkévá tevők, 9. a vizi-gótusokat Dáciából, Rácországból kergetők, 10. a vandalusokat Magyarországból Németországba űzők, 11. Pannoniát a rómaiaktól elvevők, 12. Illíriát, Dalmáciát,

Miziát, Rácországot, Akhaját és Macedóniát elpusztítók, 13. Németországot és Portugáliát és Belgiumországot, Triziát, Dániát, Pomerániát és Prussiát a mienkké tevők. A világ jól tudja és csudálja ! 14. Olaszországot, a Római-birodalomnak fészkrét, ihon, csak a legközelebb mind elpusztítók. E világ bizonyítja ! E vagyon immár hátra, hogy miután, minekutána ezeket véghezvittük : 1. Olaszországot, a Galliában elesett magyarok veszedelméért és a nekünk ígértetett és meg nem adatott Honoriáért feléges-sük, minden városait földig lerontsuk, elannyira, hogy Olaszországot többé ne emberek, hanem csak vadak lakják ; 2. Olaszországból Galliára menjünk, mivel a sok magyarokat Galliában vágták vala le és harmadrésze a magyaroknak Galliában telepedett vala meg. Galliával is szintén úgy bánjunk, mint Olaszországgal ; 3. Galliából Hiszpániába, a vizi-gótusok ellen siessünk és mivel a vizi-gótusok a rómaiakkal együtt vágták vala le Galliában a magyarokat, azért a vizi-gótusokat egy lábíg levágjuk. Azután Hiszpániát és Portugáliát tüzzel-vassal elpusztítjuk és felprédáljuk ; 4. Hiszpániából utólszor a nagy tengeren által Afrikába evezünk, Afrikát magunk hatalma alá hódoltassuk. Azután még Ázsiában is visszatérjünk, a rómaiakat ott is kikeressük és eképpen a Római birodalomnak éppen végét vessük. Azután csendesen nyugodjunk . . .“

. . . Mennyi vagyona, kincse van a mi drága

kishazánkknak ! Amott a föld méhében ; emitt nagy-
értékű relikviákban, fajunk szellemi életének történelmi
hagyatékaiban . . . Becsüljük meg — meleg, fajsze-
rető gonddal — emlékeinket és értékesítsük azokat
az egyetemes magyarság javára ! . . .

ERDÉLY PÜSPÖKE.

A mikor először közénk jött, viharos lelkesedéssel fogadtuk. Körülötte tolongtunk, hogy felszentelt kezeit megcsókolhassuk. Azokat a drága kezeket, melyeket láthatatlan arannyal vont be a sok jó cselekedet... Azokat az áldott kezeket, melyek annyi szegényen, szükölködőn segítettek és legtöbbször titkon osztogatták az alamizsnát...

Ma már 26 éve, hogy pap és tizenhat esztendeje annak, hogy Erdély püspöki székét elfoglalta.

Istenem! Mily szép idő, bár az időmérő számítás rövidnek találja azt... Igen ám, de a jócselekedetekben eltöltött éveket nem lehet, nem szabad időszámítással értékelnünk! Annak becsét, súlyát, tartalmát a sziv nemes munkáinak összessége adja meg. Nos, ha ezzel a mérővel mérjük a mi szeretett főpásztorunknak eltöltött éveit — a mult évi szép jubileumig — kellemesen kell tapasztalnunk, hogy az a tizenöt év, amit Erdélyben elszenvedett, fölr hosszú évtizeknek együttes értékével. Szelid szívének, jó lelkének, apostoli buzgalmának nagy tevékenységről tanuskodó jeleit mindenütt megta-

láljuk, a hol „Erdély jótevő Angyala“ valamikor megfordult. Jóságának áldott nyomait egyházmegyéjének területén kívül is nem egy helyen látjuk.

És ez a „Pastor Angelicus“ ugyszólván átszenvedte, nem átélte ezt a tizenöt évet. Már főpásztori pályája kezdetén a budapesti kazár ujságok szenvedelmes támadást intéztek ellene. És ez a sajtóüldözés csaknem a mai napig szakadatlanul fegyverkezett és folytonosan támadta a legjobbszívű, legnemesebben érző, áldott lelkű püspököt.

De a sajtó támadását valóban semmibe vette. Tudta, hogy kik rejtőznek az oroszánbőrben; éppen ezért jókedvűen legyintett egyet a kezével, ha egy-egy alaptalan támadásról értesült. Szent Pál apostolnak derüs közömbösségével fogadta a nyelvöltögetőknek vakmerő, perfid támadásait.

Rosszul eshetett azonban az ő nemes szívének, ha azok részesítették durva kirohanásokban, akikkel sok jót tett. Mélyen fájhatott jóságos lelkének, ha azok lettek hűtlenné hozzá és igazságtalanok vele szemben, a kiket ő emelt fel a porból és az ő pártfogó szava állított nagyjelentőségű helyekre. A kutyamarás a legkegyetlenebb fájdalom, mert lelki keserűség is egyszersmind . . . A hűségbe helyezett bizalom szenved hajótörést.

Szomorú dolog egy tisztalelkű, szeráfiszívű püspököt alattomos megszólások, méltatlan kritika és kicsinyeskedések áldozataként szemlélni! . . .

Viszont azonban vigasztaló öröm, hogy a jók,

s nemesek, az igazlelkűek, a megértők a katakombák hívőinek őszinte rajongásával vették körül mindenkor ezt az őskeresztény szellemű, szeretet tüzétől izzó apostolleket. Megismerték, hogy ime, itt van közöttünk egy Krisztus Szive szerinti, lelkes főpásztor, a ki mély hitével és áradó szeretetével beillett volna az első keresztény idők biborszegős palástu episkopuszai közé, a kiknek a keblében az „Ichtüsz“ iránt való kiapádhatatlan buzgóság lobogott.

Mert a mi szeretett atyánk és testvérünk szívében is az a tűz lángol, a mely a földalatti egyházak püspökeit és hiveit a szeretetnek és boldogságnak hömpölygő folyamával áradozta körül . . . Az Eukárisztiából áradó tűzfolyam. Az az Oceán, mely az egész világot végtelen boldogsággal tudná megáldani, de az emberek hidegen és előkelően zárkóznak el tőle . . .

Látni kellene a püspököt, az ő kis házikápolnájában, a mint magához veszi az angyalok eledelet, vagy a mint hosszas imába merül a misztikus csöndben! . . . Oh, itt van az ő boldogsága megalapozva és biztosítva. És a „Nagyasszony“ szívében, a ki férjének gyászos elhunytá óta, gyermekeinek közelében szeret lenni . . . És a kinek még mindig viruló egészsége, nyugalma és békéje a püspök boldogságának jelentékeny része és neki legfőbb gondja.

Pedig másokra is van gondja. A fél-Erdély benne bizik, őbenne helyezi reményét . . . Szegé-

nyek, árvák, özvegyek . . . Nemes célra törekvők . . . Protestánsok, katolikusok, görögkeletiek . . . Mind, mind őbenne remélnék, a nagylelkű, csodásszívű Majláthban ! . . .

A püspökért való rajongásban kiegyenlítődnek a vallási és nemzetiségi különbségek . . . Az erdélyi tűzlelkű apostól nagyszabásu tényezője a magyarosodásnak is !

Adjon a Mi Urunk Jézus Krisztus ilyen főpapokat a hazának — az Egyházért és a magyarságért ! . . .

NÉPKULTURÁNK TIPUSA.

Ha Bretány lakója nem szűnk meg jó francia lenni akkor, mikor magát büszkén nevezi bretonnak ; és ha a voklúzi fiatalság vigan énekel provászni dalt, nemzetárulás veszélye nélkül : mi székelyek, nem merenghetünk-e olykor nagy multunk századain és nem lehetnénk-e fajunk szerelmétől átizzott szivek, anélkül, hogy megtagadnók az egyetemes, nagy nemzetet ? ! . . . A székely fajnak külön multja van, mely a rabonbánok romantikus korszakától napjainkig a bátorság legendája, a hősiesség eposza és a katolikus hitnek hulló piros vérünkkel tanusított konfeszziója . . . Multunk van, a mely felemeli tespedt lelkünket. Multunk van, mely amaz eszméket nyújtja, melyek kiragadnak a sárból, az ernyedésből és ismét széppé, nemessé teszik közéletünket. Mert a csiki székelység történelme megtanítja az utódokat hithűségre, fajunk védelmére, összetartásra, szeretetre . . . A csiki székely tehát akkor valóképpen fajszerető, ha a multból meritett tanulságok alapján akarja rekonstruálni társadalmát.

Igy most már az intenziv keresztény érzületről

nem beszélhetek külön. Mivel, a mint látjuk, ez szorosan összefügg székelvultunkkal s így ennek védelmében amannak oltalmát is értem. A krisztianizmus szelleme lényeges része fajunk lelki összetételének. És eképp teljességgel elválaszthatatlan. Multunk krónikájának lapjait aranyos-szegő futja körül; a hitbuzgóság ez. Történelmünk nagykönyvében remekbe-rajzolt iniciálé diszit minden bekezdést; a hithűség ez. Pusztuló galambbugos kapuk! Rozettás homlokotokról is felém int a régi székelv sziv, mely tele volt mélységes hittel, mennyei kenettel, igaz becsülettel . . . Reszkető szivvel, könnyes szemmel olvasgatom rólatok, hogy hát „Isten kegyelméből” épült ez a magas kapu; és hogy a néhai jó nagyapó áldást kíván azon a bejövőnek, a kimenőnek pediglen békességet. S mig remegő lelkem csókot nyom nagy multunk agg emlékeire, rajongó székelv szivem diadalivnek látja ezeket. A magasbatörő, nagy gondolatok, a régi székelv dicsőség diadalkapui ezek . . .

Az elbolyongó lelkesedés mintha eltérítene tárgyamtól. — Pedig, korántsem! El kellett ezeket mondjam, hogy olvasóimban hangulatot ébresszek a mult javára. S multunkból lássuk: milyen legyen a jövő! . . .

Mert, ime, önként áll elő a tétel, hogy ha a székelvység történelmében a fenkölt életnek irányító eszméi elhelyezvék, akkor ez ősforráshoz kell fordulnunk, hogy elkövetkezzék a kóros változásnak

induló székely néplélek renesszánsza. Még pedig olynemű megújrodása, mely minden ízében székely, mert a hagyományok szegletkövére tűzte lobogóját...

A néplélek átmunkálása a népművelés feladata. A tanítók aktív tényezők e téren és a vezérsorokban állanak. Tehát ők kell, hogy elsősorban átítassák egész mivoltukat, gondolkodásukat és érzéseiket a multunkból nyert nagy erkölcsi direktívákkal. Kell tudniok lelkesedni a mi édes-bus történelmünkért és azokért az eszmékért, melyek ama csudálatos hőskölteménynek fölséges mozgatói! . . . Kell, hogy együttérezzenek az ősökkel . . .

Aggódó balsejtelemmel kémlelték a jövőt a Madéfalvánál; elboruló kedvvel ejték el tört kardjukat a Nyergestetőknél . . . de mindig és mindenütt végsőt dobbanó szivükben is, ott zsongott, bár elhalón, mégis diadalmasan a népüket átható eszmék himnusza! . . . Nagy gondolatokat, felséges ideákat tár elénk dicsőséges multunk. E kiapadhatatlan kutforráshoz kell mentül gyakrabban elzarándokolnunk. Vagy, nem is forrás ez, hanem hatalmas tenger, mély és gazdag . . . A mélysége tele gyönggyel . . .

Szálljunk alá e kincses Oceánba, az ősök tiszteletének buvár-öltönyében. Hozzuk föl onnan a drágaságokat, hogy azokkal sivár jelenünket ékesítsük...

Mert, haj, szűkebb kishazánkat is megtalálta az új idők romboló szelleme . . . A romlás démona többször bekopogtatott, de eleinte zárva találta a székelység életének magasan ívelt csarnokát . . . .

Elmenvén pedig, vizetlen helyeken járt, de nyugtot nem talált . . . És vevén magához erősséget, visszatére . . . És a magasan ívelt csarnokot nyitva találja vala . . . És jövetelére elkészítve . . . És ekkor megkezdé bevonulását . . . S a merre ment, a hová lépett, megváltozott az árkádok népe ; a szivekből kiveszett a régi, jó erkölcs ; odalett a székelyszőttes, bársonyszegős viganó, s a pusztuló viselettel eltűnt az imádság és a munka lelke . . . . Az elszálló két fehér galambbal együtt repült el az aranymadár is . . . A Boldogság . . .

A néptípus eltorzult. Mint az Ember Tragédiájának Danton-jelenetében vihogva, zajongva, szilajul tör elő a szankülottok hada ; aképpen jelent meg a székelységben itt-ott az új formájú népség, melynek összetevői a bicskázó korcsmahős, a kárvallott leány és a tudálékos paraszt. Félművelt, kevésített fajzat ; telve urgyűlölettel, bizalmatlansággal és féktelenséggel. Tekintélyt nem ismer, szabadosságában korlátlan, önérzete tultengő . . . . Törvényt nem tisztel, Istent nem imád, hazát nem ismer . . . Ijesztő kép. Szomoru nép . . . A kőszáli sas elveszté sziklaszántó körmeit s fényes napba látó tekintetét . . . Esetlen éji madár lett belőle, a mely fél a napsugártól, a nappali verőfénytől . . .

A rajzolt néparc azonban még nem általános. A csiki néptársadalomban szórványos tünet ez az infekció. De terjedése szemmel látható, kézzel fogható. — Mi az oka ennek ? Az igazságot mindig

megmertem mondani és most sem fogok e részben habozni. Honnan romlik a hal? — A korrumpált értelmiség, mely szabados gondolkodásával, megméltelyezett lelkivilágával példát adott régi erkölcsünk tagadására, bontogatni kezdte székelységünk várát... Igen, itt keresendő a baj eredete. A nyugatról származó eszmék az intelligencia közlekedő edényein át a Székelyföldre is eljutottak. Sajnos, hogy csak a kultúra ocsuja verődött el keletre. Az okszerű gazdálkodás nagyszerű tanításai, a kolduskunyhóig terjedő közműveltség magasztos elve, a fajunkban is szunnyadozó talentumok rendszeres fejlesztésének ügye szóba is alig kerültek. Viszont azonban Nyugat tulhajtott intellektuálistusa megfertőzte helyi-közzel — az értelmiség útján — fajúló vérünket, virághulató mezeinket . . . Gondatlan bölcselkedéssel leszűrt új megállapítások tarolták le a lelki mezőket. Bus rendek hullottak a sikkánó kasza nyomán: — hithűség . . . erkölcsök . . . meglegedés . . . Mind sajnálatos változások, melyek eleinte az intelligencián mutatkoztak . . . A nép ezt csak — követte . . .

Különben erkölcsi javaink veszedelme hazafiságunkra is kiterjeszkedik . . . Belső értékeink veszendőségének külső jele pedig: a szokásoknak, életnek és viseletnek elstilustalanodása . . . Kishazánk drága népe lassankint elveszti karakterét . . .

Valóban jellemző, hogy a módosodó falusi gazda, kivált asszonya unszolására, sok esetben eldobja magától a harisnyát, a kackiás zekét, és uri „rok-

kot, „módis pantallót“ huz. A „fejérnép“-nek tesszik uri férje, a ki kinőtt a paraszti sörből . . . A mi bus szivünk pedig elszorul, könny gyül a szemünkbe, hogy ime, miképpen vesz ki népünkől a faji öntudat. A helyett, hogy büszke lenne arra a hagyományos, szép viseletre, mely tatárverő őseinek daliás termetét takarta, — elveti azt. Szégyenli azt, mert „ur“ akar lenni . . . Pedig az nem lesz ugyse belőle, hanem lesz egy sikerült karikatura, mely a „Kakas Márton“ számára alkalmas anyagul kínálkozik. Ugy mondják azt, hogy „se nem ur, se nem paraszt.“ — Hát mit mondjunk a Brassóból hazakerült leányokról? A kényes beszédű, izléstelenül cicomázott, ujsütetű dámákról? . . . A kiknek kerdőzött arcuk kiáltó reklámja annak a „valódi amerikai porcellánpuder“-nak, amely „csak akkor megbízható, ha —“ stb. . . . Kacagnunk kellene rajta, ha olyan nagyon szomorú nem volna . . .

Látva e jelenségeket, arra a gondolatra kell jönnünk, hogy kár volt nekünk is elhagynunk a székes öltözködést. Azért lehattunk volna műveltek, bölcsek, széleslátásúak. Most patriarkális kapcsolat volna a vezetőség és a közrend között . . . Mert az egyforma viselet, ruházkodás bámulatos kihatással lenne egy összhangos és igazképpenvaló székes társadalom kifejlődésére. Főként az eljövendő reneszánsz előmunkásainak, a nép oktatóinak és nevelőinek, nem kellett volna azt felhagyniok . . .

Végül is azonban ez nem oly fontos kérdés.

Jelentősegteljesebb a múlt lelkéből meritett nagy irányeszmék alkalmazása! A székely néptanítónak kell elvégeznie az alapvető munkát a hagyományainkon épülő friss társadalom megalkotásánál. A tanító kell első apostola legyen a jellegzetes székely népkultúra kialakításának.

Éppen ezért az iskolában, mikor történelmet tanít, a Hunyadiak, a Zrinyiek és Dobó Katicák mellett szívesen időzzön a pütkösi csata hőseinél, István diák emlékénel és a sasszivű székely asszony: Puskás Kalári hősrégékbe illő alakjánál... És amikor a földrajzban a csíksomlyói bucsuról esik szó, hívja föl növendékeinek figyelmét a hit bátor megvallásában rejlő hőserényre. Világosítsa föl őket, hogy a pütkösi bucsu nem csupán hódolat a Boldogságos Szűznek, hanem a székely faj összetartozásának, testvériségének és erejének tüntető megnyilatkozása. Egy nagy családnak évenkénti ölelkezése; Csaba népének seregszemléje... És akkor is és más alkalommal is vesse oda a kis ártatlanoknak lelke kristályára a Mi Urunk szeretetének s Mária tiszteletének kettős jelszavát. Hadd legyenek boldogok a hit által, mely eleinknek nehéz pajzsát is könnyűvé tette!... A midőn meg a házkörüli foglalatosságok jönnek elő, — az olvasókönyvben vagy más tárgynál, — dicsérjük a munka szellemét; utaljunk a szövésre, varrásra, fonásra. Térjünk át a szövés-fonásról az ősi viselet kedvességének és elsőbbségének ecsetelésére. Buzdítsuk a fiukat is a tevékeny-

ségre, (keltsük föl már e fokon népünk érdeklődését az ujszerű gazdálkodás elvei iránt is.) Egyébként minden tanítási tárgynál lehet alkalmunk, ha egy kissé ügyesek vagyunk, székelységünk kultiválására.

Természetesen, ilyen irányu átdolgozásra várnak tankönyveink. Vagy nem is erre volna szükség, hanem merőben új kézikönyvek megírására. Mert a javarészt Budapesten kibocsájtott iskolakönyveink egyáltalában nem számolnak a mi viszonyainkkal, különösségeinkkel. Nem a könyvek nyelvi alkalmazkodását értjük, ami szintén fontos. Hanem azt akarjuk, hogy a könyvekben a székely népelet köréből vett olvasmányok, hegyeink és természeti kincseink leírása foglaljanak helyet. Földrajzi és történelmi könyveinkben különösképpen legyenek kiemelve a székelység történelmének nagy mozzanatai. Mig a számtani példatárban is helyi vonatkozású feladatok szerepeljenek. Megvallom, nem mérlegeltem a dolognak kivihetőségét; elvben azonban ez oly idea, mely mintegy kiegészíti a székelyes népnevelés gondolatát.

A néptanító egyébiránt nem elégedhetik meg az iskolában való működéssel. A közművelődésnek felkent harcosa nem állhat meg azon a kis helyen a szent lobogóval!... Átal kell lépnie kis iskolájának küszöbét, bátran, elhatározóan és vasakarattal! Hogy a „nagy iskolában“ tűzhesse ki a zászlót; hogy ott villogtathassa meg tüzes pengéjű kardját, melyen

eszmények zománca csillan!... A népnevelés bajnoka ugyancsak közvitéz, de ha nemes, nagy jelleme van, akkor ő koronázatlan király, a kinek nesztelen uralma szab irányt a haladásnak. Megy utána a nép, csaknem öntudatlan készséggel...

Küzdelem — vár ránk bizony!... S e küzdelem sok fázison megy keresztül. Hogy súlyosabb eszmékkel közeledhessünk a néphez, előbb átkos szenvedélyeit kell kiirtanunk, melyek nemcsak anyagiakban teszik tönkre, hanem rendre leszerelik a finomabban érző hurokat... Ilyen hatalmas megszokása a székely közrendnek a „nép“-et „tömeg“-gé aljasító pálinkázás is. Mert az alkohol borzasztó rém, mely a hol végigszáguldoz, ott meggyötört, mártír hűség, vér, becsület, érzelmi finomság és kenyérért epedő kis ajkak sínylik garázdaságát.

Elszánt csatánk elvégre — győzelem!... Jutalmunk lesz a nagy és nemes családnak magasztos békessége, derűje, boldogsága!... A diadalmas hadviselés után kibontakozik örömtől villanó tekintetünk előtt a székely népkulturának pompázó képe... S a jólétet is magában foglaló közműveltségnek ékes palotája előtt lobogni fognak az örök tüzek: a fajunknak szánt, illő hódolat és nevünknek felujuló dicsősége, ragyogása!...

„LESZÜNK MÉG MAGYAROK !“

„Vagyunk még magyarok,
Szomorun, titkon álmodók,
Kik olykor-olykor összebujva
Levetjük lelkünk álruháját,
Megoldjuk nyelvünk bus bilincset,
S halk szárnyalású szóra nyilva,
Beszélni kezdünk minmagunkról.
Sok-százados sok szenvedésről
S elmondunk mindent, a mi fáj ... “

(Sajó S.)

Ugymond a költő.

Mi pedig a lelkünkben önként fölcsendülő
megigazolással hagyjuk jóvá a komoly sorokat.
Mert bús magyarok vagyunk mi igazán, akik „sirva
vigadunk“ és meghitt körben, magunkbaszállásunk
istenáldotta perceiben a krónikáskönyvekre boru-
lunk hangtalan zokogással . . . Mert azokban a
könyvekben — bár minden sora legendás küzdel-
mekről, nagy magyarokról beszél, — sok fekete
betű, sok gyászos oldal akad, melyeknek olvastára
keserűség és fájdalom könnyei hulldogálnak az
írásra.

Talán voltak árulók, akik eladták a hazát? Vagy férfiak, akik férfiatlan gyöngeséggel állottak a síkra, ahol oroszlanokra vártak? ! Az első feltevés igaz lehet; de a másik kérdésre nemmel felelünk, mert minden lehetett a magyar, csak egy nem volt soha (és esküszünk, hogy: nem is lesz soha!) — gyáva! A magyar mindig vitéz és bátor nép volt és hős marad mindörökké! Árpád unokája, kurucok ivadéka, tizenhármak gyászolója; te hős maradtál, hős vagy, és leszel, ha jön ismét a nagy idő... Ha jön ismét az „azt üzente“, egy „diadalmas új szabadság merészen zugó vihara!“...(Sajó.)

Nagy napok jöhetnek. Nemzetek tusájában országok semmisülhetnek meg és államok szülehetnek. Ám az mindig szent és bizonyos, hogy a robajló, száguldozó csatavészből a magyar csak győzedelmesen kerülhet elő. Mert Nubia párduca nem adhattott életet nyulszivű epigonoknak! Vagy származhatnak-e a Dávidok ereiből futó filiszteusok?... Az egri nők dicső nevére! A nagy idő közeledtére viharjáró sasokká válnak a galambok is!...

Fölmerül hát a kérdés, mi okozta akkor Mohácsot; miért veszett el a haza ügye a Mohipusztán és mi miatt bukott alá Rákóczi csillaga a Majtényi síkon? Nem kell ide az oknyomozó történettudós-nak nagyszabású készültsége. Tulajdon magyar mi-voltunkba beletekintve, megtaláljuk a nemzeti csapások egyetlen helyes magyarázatát. Van ugyanis bennünk egy — mindennemű ellenségnél veszedel-

mesebb — jellemvonás. Az összetartás hiánya. Ha csupa félistenek voltak volna is eleink egyszálig; ha a Tétisz fiának regebeli sértetlenségével rendelkezett volna is valamennyi: a magyar ügy ugyis elveszett volna Mohácsnál, Majténynél, Világosnál . . . Mert a nagy katasztrófákat mindig megelőzte az egyenetlenkedés, a pártütés, a visszavonás. A legfenyegetőbb veszedelmek idején volt a legszembetűnőbb a szétzúllás, a közömbösség, a pártvillongás.

A mi fajunk drága faj. Értékes — minden nemzetek fölött. A magyar televényben aranytermő foganásoknak föltételeit helyezte el az Isten gondos keze. A magyar elme pallérozatlanul is bámulatraméltót alkotott nem egyszer . . . S a fányelű bícska versenyre kelt a kényes Nyugat filigran vésőivel . . . Nincs a kulturának az a tere, nem létezik az egyetemes haladásnak azon áldott vetése, mely nem látta a művesek között a Középduna turáni urát. És ha nem fejthette ki mesébeillő, fölséges képességeit, mert acélizmokkal ötvözött karja a folyvást lesbenálló törököt nyomta vissza keletre, okos főtől, bölcs ajaktól gáncs nem érheti. Igazságos Mátyás király udvara az európai közművelődés centruma. Haj, de „rossz szomszédság, török átok“ . . . Jött az örökös harcok kora. Bele-fogytunk, beleszegényedtünk Nyugat védelmébe . . . Lekötötték és elapasztották Hunor és Magor fiait a folytontartó fürgetegek.

A nemzet azonban diadallal állotta volna a szakadatlan vihart, s „megfogyva bár, de törve nem.“

élt volna e hazán. De a mi örök átkunk a válságos időkben rá-ránehezedett a sorssujtotta népre és ha megülte a közéletet az a nagy fekete madár, két sötét szárnyával, jöttek igen hamar, döbbenetesen, lesujtón a Mohácsok. A széthuzás, a megnemértés miatt . . . A szeretetlenség, a torzsalkodás, a hatalomvágy, a tulságos önbizalom és a szétfúllásnak más ezer oka, alkotja azt a nagy sötét szárnyat, melylyel a szertehuzás vészmadara mindegyre beborította a Tisza-Duna táját.

Ez az, a miért sirva betűzgetjük a krónikákat. Ezért hullatjuk könnyeinket a babérkoszorus múzsa följegyzéseire. E miatt szorongatja belső valónkat mélységes bubánat, midőn feltűnnek előttünk a nemzet történelmének mozgóképei. Azok a hősokeket teremto, kevés örömmel és sok buval szinezett kritikus napok . . . Melyek tele voltak bátorsággal, tüzzel, elszántsággal — és elvégre mégis elnyomott sóhajtas hirdette halkan: ítéletidő volt! . . . Mert a mint a Jelen is mutatja, a Sükri basák heroikus küzdelme, bár hőset a halhatatlanok közé magasztosítja: nem menti meg a nemzetet, mely hijjával volt az összetartásnak, az egységességnek, a testvériségnek. Előbb-utóbb végső pusztulás a széthuzó nemzetek sorsa, áldozza föl bár magát száz Koszcinszko Maciejovicsnál! . . .

Ámde elmékedésünk közben érzett nagy szomorúságunk nem annyira a múltért, mint inkább a jelenért van. És a jövődóért, mely a jelenre épül . . . Mert

ime, megvan ma is bennünk az ősi természet, a mi előkészítette Mohácsot és a többi . . . Az energiák szétforgácsolása ; a társadalmi különválás, a torzsalakodás és az ellentétek kiélesítése. Olyan a mai közélet, mint az elmeegógyintézet közösétkezője, hol képzelt királyok és más jelesek veszekszenek az elsőbségért — és egymás nyakába öntik a forró levest . . . Nincs összhang, önfegyelmezés, szeretet, engedelkenység. Szakadékok tátonganak az osztályok között. Nem hidalja át azokat a fajközösség tudata, mert nemzetiségünk testvéries átérzése, a fajazonosság boldog megértése helyett, mint valami indiántörzsek, egymásnak rontunk. A jelszó : ma egyik ott marad ! . . . (Ábrányi.)

A társadalmi élet sebei között ez a legérzékenyebb kelevény. A megnemértés. Aggódó honszerelmünk, mint a sirály a háborgó tengerek felett, végigszáll a magyar földön, de nyugalmat nem talál. Mindenütt békételenség, visszavonás és pártos türelmetlenség. A szellők szárnyán kutató tekintet az aranykalászos rónaságon is, a hófényben ragyogó bércek tövén is ott látja a sikongó, örjöngő furiákat. A széthuzás, a szeretetlenség, a lenézés démonait. Munkában állanak. Igen, munkában . . . és a nyüzsgő embercsoportok vadul, esztelenül rohannak egymás ellen. Testvér a testvérré : magyar a magyarra.

A ki majd megírja a magyar jelenkor történetét, kedve ellenére is pompás szatírárt fog alkotni. Mert föl kell jegyeznie, hogy a míg a nemzet külső

ellenségre készült, azonegy időben itthon magunk között, ellenfelekként hadakoztunk . . . Meg kell írnia, hogy a levegő izzott a háborus sejtelmektől és ugyanakkor a magyar a magyarnak volt legnagyobb ellensége . . . Megemlítheti, mint jellemző részleteskét, hogy akadtak kereskedők, kik rövidebbre fogták a singest, ha a vevő más pártállású volt; a szabó „furulyává szabta“ a ruhát, ha a „kuncsaft“ nem osztozott az ő nézeteiben és a piaci bájdús kofa csak az igazhiten levőknek vette elő a nagy litrest.

Mi szegény hazánknak minden időkből legsúlyosabb átka volt a széttagoltság és a késhegyig vitt pártoskodás. Azt kellene látnunk, megért a nemzet, a sok viszály és azzal járó balszerencse után levonta a helyes tanulságot. És a XX. százév magyarja összetart, valamint a vert acél szilárd anyagának millió atómja, melyek egymásba fogódzva adják a törhetetlen damaszkuszi pengét. Avagy, mint a parányi nemes-korállnak egy célra működő ezernyi-ezre, mely erős szigeteket teremt a hullámostrom között, a végtelen vizen. Erős, hatalmas szirteket, a melyek védőgyűrűkkel áthatolhatatlanul oltalmazták a nekizsendülő, gazdag réteket — és a dübörgő tengerre mosolyogva, villámtüztől edzve, naptűzben fürödve, meggyőzően intenek minden tengerhajóst összetartásra, szeretetre . . .

E helyett azonban mit tapasztalunk? Utaltunk rá az imént. Szakadás, visszavonás, a szeretettel ellentétes érzelmek . . . jellemzik a magyar közéletet a

folyó százévben. Még a példaszó igazvoltára is rá-cáfolt az istenvédte nép: saját kárán tanul a magyar . . . Mert bizony, a veszedelmes idők kiáltó tanulsága nem tette józanabbá, bölcsébbé a fajt. Ma is a régi, ezerfelé húzó magyarok vagyunk.

Azaz nem is vagyunk talán igazi magyarok?... Az elődök érzületében istenfényes elem ragyogott, mint az Ur színe . . . Az öntudat. Rákóczi kuruca, Bocskay hajduja, végvárok katonája büszke volt magyarságára. Közemberben és nemesben fennlángadozott a faji önérték. A falusi tűzhely s a tábortüzek fénye mesebeli igézéssel gyullad ki előttem a messzeségben. Ebben a fényben a valódi hazaszeretet lángja ég . . . És von engem a bűbáj, a varázss . . . Magához édesget a tábortüzek ragyogása . . . Im, már ott is vagyok. Az elragadtatás Illés-szekere nem törődik az elmúlással; megérkezett a jelen embere a múlt emberei közé, hogy ittasuljon meg a gyönyörtől a férfiak között! . . . Ott vagyok már. Itt . . . Piros bársonysüveg a fejemen, szép selymes lódingom, paripám, pisztolyom . . . Sarkantyú peng a csizmámon, a mint pajtásaimmal összeölkezve járjuk a magyarost . . . Szól a vidám muzsikaszó, majd a méla tárogató. — Hej, csak ez az élet a magyarnak való! . . . Most kimulatjuk magunkat; jónehányszor megszorítjuk a csikóbőrös kulacs nyakát. Holnap pediglen megyünk németre, labancra. Holnapután pedig ünnepeünk: szabad lesz a haza! . . .

Nagyszerű álmódás! Sajnos, hogy álmódás. Szürke, gonosz, hitvány napokat élünk és az életünkben hiányzik a jó szellem ... A küzdelmes, sötét élet kietlen és kopár. Mert az emberek világából odavan a felemelkedettség, a létezés legnevesebb tartalmául kínálkozó eszmék kultusza. A rut, embertelen vívódás, mely nem néz sem jobbra, sem balra, csak a megélhetésre, vagyonosságra tör: az élet céljának magasabb szintjét elejti és megsemmisíti. A kor alantos iránya tanítja, nincsen erkölcsi alap, az emberi tevékenység az anyagi szükséghez képest igazodik. A nemzetiségnek kialakulása az élethez való érdekek kárára létesülő jogtalanság s továbbfejlesztése merénylet a jóllakni és élvezni vágyó emberiség ellen. Ezen eszmétlen „eszme” kezd uralkodni a világon. Ez teszi oly reménytelenné a jövőt. Mert hiszen, ha előtérbe lép az érdekharc, a földi boldogságáért megvívandó általános háborúság zivatarja zúdul a társadalomra, mi lesz a hazával? — Ha az összetartásnak e tökéletes csődje, bukása ráncszakadt, mi lesz a néppel, melyet eddigelé a csodatévő Isten védett?!...

Hogy a jó Isten megoltalmazza ezután is? Irva vagyon: „Cselekedjél férfiasan, légy erős és remélj az urban!” (26 zsoltár, 14. v.) És ismét irva van: „Boldog nemzet, melynek Istene az Ur!” (32. zsoltár 12. v.) De a mi nemzetünk keserves napokra virrad... A materializmus terjedő uralma elsősorban az eszmé-

nyiség alapvető igazságát: az „Istent“ igyekezik mellőzni. Az Ő örök, szent Valóját vakmerő tagadással sorolja a fikciók közé. Kishatáru tudással érvel a Végtelenség ellen... És gyarapszik az egetvivő sereg... És ha így van, remélhetjük-e, hogy a Szentlélek megvédi a nemzetet, melynek nem „Istene az Ur.“ Mely nem „remél az Urban“ — és nélkülözi a Tőle megszentelt erélyt?... Hol vagy István király, ki bölcsen és körültekintően alapoztad meg országodat? A Te neved ma már nem áldott... Mi busak, „titkon álmodók“ feléd sóhajtozunk, néked panaszkodunk, gyászos öltözetben teelőttem sirván... Hol vagy István király, nem látod a romlást, bomlást, bűtől harmatozó mezeinket?... Nem látod a minket környező veszélyt?! — Örtálló szellem, illesd meg a magyart szent jobboldal, hogy az Ur szeretetében, a legmagasztosabb eszmék tisztelésében hasonlitsunk eleinkhez! Mert atyáink, — bár a magyarságnak eredendő bűne, a széthúzás, ővelük volt, — igen jó példát hagytak örökölni. Az eszmék művelése, az emberi nemet emelő ideák rajongó szeretete, azok a kedves fémjelzések, melyek felénk ragyognak és felhivnak, keressük a régi, ős televényben az ezüsttermést és a szinaranyat.

Mert szinarany és termésezüst az az ezerszer kipróbált valláseszme és a hozzáfűződő eszményiség... Megbecsülhetetlen értékességének legbiztosabb próbája, ha szemügyre vesszük, minő hatással van a közéletre az ellenkező irány. A spirituális

elemekkel végképp szakító, új mozgalom kiveti a világot sarkaiból, de a pólusok ingadozása nem kecségtet új nyugvópontokon való megállapodással... Összevisszaforog a glóbus megzavart pályáján és sehogysem akar bekövetkezni az ujformáju rend... A társadalom vérző sebei gyarapodnak; a gyűlölködés hihetetlen arányokat ölt; a fegyelemnek, s bárminő elkötelezettségnek megfelelően viselkednie oly nehéz a szolgálhadnak, mely ma-holnap mitsem akar tudni a kötelességteljesítés ideáлизmusáról... Kenyérharc folyik, mely azért vált már-már tűrhetetlenné, mert az élni és élvezni akaró ember fölcsigázta kíváncsiainak. A hitetlen halandók ezermilliója igyekszik „kiélni” a gyönyörnek arasnyi idejét, s a hallatlanul fejlődő technika és raffinált termelés nem képes lépést tartani a fékevesztett vággyal. És a boldogságért vergődő világ nyomát veszíti, — teljességgel nyomát veszíti „a kék madárnak”... Mert nem azon az erdőn keresik, ahol fészket rakott. Az elszédítő fata morgana tikkasztó tájain hiába bolyongunk, — a madárka nincs itt.

Különben a vergődő, kizáróan egyéni boldogulásért küzködő honfiaktól keveset várhat a közös nemzetérdek. Mert még inkább szélesednek a szakadékok...

Szerencsére a baj még nem olyan nagy, hogy azon segíteni ne lehetne. Hisszük és reméljük, hogy a magyar nemzet fölépül veszedelmes sebeiből.

Vissza kell állítanunk az összetartásnak erkölcsi alapjait . . .

Meg kell értsük egymást. Át kell hidalnunk a társadalmi szakadékokat és felemelt fővel, nekipezsdülő érzéssel álljunk a munka mellé. Építsük ki az egységes, öntudatos, erős Magyarországot, a mind-egész világon tisztelt, független nemzeti államot !

Forrong Europa. Kezd izzóvá lenni a talaj. Lehet, hogy időnk sem lesz a fokozatos, tervszerű tevékenységhez . . . De ha valóban itt is a vihar, a munka első és legfőbb frázisához ma is eljuthatsz jó magyarom ! A munka kezdete : a megértés. A testvériség. És ez megleszen, mert meg kell lenni : ha magyarnak akar maradni a magyar !

Zúg a horizont. A látóhatár peremén éjsötét keselyűk suhogtatják szárnyaikat . . .

Vihar közeledik ? ! . . .

Akkor jönni fognak a bátorság új legendái ! ... Mert vitézségünkhöz ma sem fér kétség . . . Tüzes, nekiszánt, rettenthetetlen csatakedvvel megyünk a bús viharba. Hisszük, egy nagy összeroppanás után üdében, dúsabban, teljes pompázásban virít ki a magyar szabadság fája ! . . .

Hát, hadd csak jöjjön a fergeteg ! Akkor mi, „szomoruk, némák, álmodók,” örvideni fogunk, hogy im, itt az új szabadság vihara ! És eladdig a költővel sóhajtozunk :

„Óh, Uram ! hitet adj nekünk,
Hogy születik még nagy idő,
S lehet még egyszer azt üzenni,
Hogy bánatunkból felriadni,
Vergődésünkől szárnyra kapni,
Szabadságunkért harcba menni
Leszünk még magyarok !“

(Sajó S.)

MAGYAROK FELTÁMADÁSA.

Kellemes kis utazás volt. Fogatunk szebbnél-szebb tájakon vitt át. Három fiatalember, a kik nemrégén hagyták el az iskolát. Alig egy pár éve és most együtt járnak ezt a szépséges földet, a melynek minden rögét nagy szeretettel szeretik. A mi édes kis pátriánkat: a Székelyföldet... Kocsin utaztunk. Adorján barátunk hivatását teljesítette: faiskolafelügyelő lévén, hoszpitált. És mi segítettünk neki, de nem — ebben; hanem a jókedvben és az ábrándozásban.

Mert voltak ábrándjaink, szépek és színesek. Lángoló erotizmus lobogó tüze égett a szivünkben. De ez a szerelem izzóbb volt, mint a Szaffóktól megénekelt érzés és százszorta nemesebb, mint a vénuszi tűz. Lelkünk villogó kohója nemesebb ércet forralt. A *mi fajunk* multja és jövője rajzolt föl merengésünk horizonján... A szépséges bércek csillogó kövén Zandirhám rabonbán paripájának patkója nyomát láttuk; a szekerünk mellett elhaladó testvérek büszke homlokán Csaba lelkét láttuk... A magas égen haladó nap utját kopják mértékével

mértük . . . Erős faji érzés uralkodott a szivünkben. És mi szerettük volna, ha nagyak, hatalmasnak és boldognak látjuk ezt a népet. Fiatalos kedvünk szintültig volt energiával, a mely tenni, hatni és alkotni akart, hogy fölemelje ezt a „drága vért“, mely annyiszor csillámlott hősi csaták kataraktáiban. A mely ezerszer megváltotta az egyetemes hazát . . . És a mely ma pusztul és vesz . . .

Pusztul és vesz? — Nem! Ennek a népnek még nagy hivatása van. Ennek a fajnak nem szabad elvesznie! Vagy elpusztulhat-e az őserő, mely sasokat nemzett? Nem; a lappangó energia meggyült, mint a villámrejtő akkumulátor erőkészlete. És e föld termékeny talajából, mint az olimpuszi istenség pszikéjéből, előpattannak a fölséges Minervák. Ha kell, talpig vasban, hősi kelevézzel; ha kell, a tudás és művészet himes köntösében.

Ilyen értelemben folyt a szóbeszéd, a mikor egy erőteljes „Isten áldja meg!“ (székely köszöntés) figyelmünket a jelenre vonta. A sivár jelenre. A terméketlen Má-ra . . . Mert, ime, olyan az egész faj, mint ez a jó falusi, a ki a hangos köszöntéssel megtisztelt bennünket. Ott állott az út szélén, kavicsprizma mellett. A kőrakás vakító fehérségében csillogott-villogott, mint az angyalok szeme. Hatalmas tömbök heverték szerteszét . . . Műteremben képzeltem magamat, fölséges műhelyben; vártam a mestert, a hatalmasat, a nagyszabásút, hogy im elénkbe toppan és lelket lehel isteni vésője a nemes

anyagba . . . Könybelábbad a szemem, két ifju karom tilalomra mozdul, a mikor látom, hogy szé- kelyem kezében durva pöröly suhan és rásujt a művészt váró hattyufehér kőre . . . egyszer . . . kétszer . . . tizenötször . . . És ott hever a kivég- zett nemes anyag összetörve, rommá téve, hogy a kanovai véső formáló művészete ne helyezhesse a csodálat örök tárgyai közé, hanem váljon egyszerű kaviccsá a telhetetlen utakon. Mert ezek az utak — itt a Grécesen és Gyergyóban — telhetetlenek és gonoszak . . . Évről-évre tömők ezekbe a hófehér tiszta márványt, méltó konkurrensét Karrara kincse- nek . . . És ezek az érzéketlen, falánk országutak nem tudnak már egyszer betelni a drága csemegé- vel. Kérnek, újra kérnek . . . És az a jólelkű székel- y nem kiméli a kamráját. A kincses kamráját . . . Fel- séges hasábokban szakadnak le Szárhegy és a kör- nyék márványszirtjei. Fogy, egyre csak fogy az anyag, mely nagy célokra teremtetett.

Egy árva talián, a ki a vasutépítés idejéből ragadt ide, *kultiválja* csak a szépségűs földi termést. Farag belőle szobrocskákat, tintatartókat, papiros- nyomtatókat . . . Istenem! Mily kicsinyes perspekti- vája ez a székelýföldi márvány művészi kihasználá- sának! Hol vannak az állami szakiskolák, melyekben a Köllők és Siklódyak zsenije áldásos módon ter- mékenýűl? Hol vannak az elhivatott és kiképzett magyarok, a kik a *székelý sasok* küzdelmes és di- csőséges multján elmerengve, önbizalommal és biz-

tos kézzel nyulnak a makulátlan kőhöz, hogy lelküket kibeszéljék?! . . .

A mi népünk hátramarad. Pedig a természet egy népnek sem adott annyi heverő kincset, mint a mi fajunknak. S ez a kincs nemcsak a körülötte fekvő javaknak garmadája. Nem. A heverő értékek *a fajban* magában szunnyadoznak . . . Öntudatossá, gyümölcsözővé kellene tennünk ezeket az ünnepi — nem közönséges — értékeket. Mert a segesvári csatában eltűnt énekes igazán mondta, helyesen nevezte elfajulatlan, drága vérnek a Kelet magyaráját. Egyértékű a gyönggyel ez a vér, ez a talentum, ez az akarás . . . Csak legyen, a ki irányítsa, vezesse, felkarolja . . . Embert hát a gátra; a ki áldott, mert az Ur nevében jön! . . .

A nagypörölyös ember látása efféle elgondolásokat provokált. Az én két utitársam az eszmefüzést elvezette az alma materig. Az iskoláig, a hol annyi bohóság és annyi tarkaság közt most tanulságért kutattunk. Mert tanulságok ezüstös kévái sugárzottak felénk az ezerszinű korból. Az egyik utitársam Varga Ferencre hivatkozott. Ez a fiu agyagból, gipszből, fából gyönyörű dolgokat alkotott. Mig a másik, a harmadik, a kikről szerető szívvvel emlékeztünk, a rajzolásban, a zenében mutatott feltűnő tehetséget. Mi lett volna ezekből, ha szakiskolákat látogattak volna? A nélkül azonban, hogy eltávozzanak igézetes földünk bércei közül; a nélkül, hogy elszakadjanak vérségük forrásaitól . . . Kifejlődhetnék egy sajátos,

tipikus, új művészet, mely üdítően hatna az egyetemes nemzetművészetre, mivel a termékenységnek szűz mezőin ősforrásoknak érintetlen vize buzogna föl . . .

Komoly és lelkes gondolatainkat még el sem mondhattuk, szekerünk egy faluba tért be. Csakhamar ujjabb, érdekes jelenség kötötte le figyelmünket. Öreg emberek közeledtek. Bune zoával (jó napot!) üdvözöltek. Kackiás menyecskék, déjszűszijjas levették jötték azután. Magyarul daloltak és magyarul köszöntek. Mit jelentsen ez? . . . Lámcsak, egy szintizta magyar községekkel körülvelt oláh falucska ez a *Vasláb*. Hosszu évtizeken át megőrizte nyelvét, hitét . . . És ma már kezdenek magyarrá lenni, szivben-lélekből, igazán. A fiatalság a magyar szót vette ajakára . . . A templomi szertartás még oláh; de ki tudja, mit rejt a jövő? . . .

Eltűnődtünk. Még mennyi falu van Csikban, Udvarhelyt, Háromszéken, a hol az oláhság elmagyarosodott és mégsem tud megszabadulni igájától. Mert a „vallás szent nyelve“ békóba szorítja . . . Sőt annyira megy a pópák akaratja, hogy Székelyudvarhelyet Odorheiuinak szeretnék elkeresztelni. És erőszakolják az „imádságnak igaz beszédét“ Szováta görögkatolikus székelyeire is . . .

Haj, hiába minden álom, minden édes ábránd nagyságról, egységről, kulturáról, ha fajunkat mérges polip szorongatja. Ha vérünket vámpír szívja . . . Elmélyedő merengésünk távlatában diadalmas gnó-

mok táncoltak. Hegyi törpék. Mi nagyot és szépet gondoltunk — és ezek hahotáztak . . . Megismétlődik a Dávid és a filiszteus története. Am itt a Góliát a szellemi kiválóságával kimagasló székel, míg az ellenfelei a lelki-alacsonyosság Dávidkái. Az izgatók. a nacionalizmus hipokratái . . . Mert ezeknek a népámitás — élehetőségi kérdés . . .

Am félre a csüggedéssel! Meleg, nyári levegő áramlik felénk és langyos hullámokon andalgó magyar dal muzsikája szálldos.

— Vaslábi fiataliság . . . magyar nótát énekel. Szól egyikünk örvendezően.

— Hiszitek, hogy ez a nép fel fog támadni? — mondom én. — És feltámad Gyimes, Sósmező és Gyergyóholló . . . Fel, fel valamennyi!

— Ugy legyen! — hangzott a boldog finálé. És ime, napsütéses jókedv ragyogta be a szivűnket . . .

*

Hosszu évek multán következett az álmok folytatása. Vagy már nem is remélő álmom ez, hanem boldog megvalósulás. Csabafi királyfi leszállott a hadak útjáról csillagot rugó pejkóján és nesztelenül robogott át a Székelyföld tündérvölgyein, csodás hegyein legendás, szent alakja. Megállott pediglen táltosparipája az alvó magyarok kies falvaiban. A hol oly régen alusznak. Szenderegnek. Elfeledve fajukat, nyelvüket . . . És a nemes mén csillatigpró lábától megrendült a televény . . . És a vezér hívó

szavára megmozdultak a dermedt szívek. Főleszméltek. És tanuságot, hitvallást tettek, hogy ereikben Árpád apánk turáni vére csörgedez . . .

. . . Miért szólnak a harangok olyan szépen? Hová siet az ünnepi nép? Boldog mosoly az arcon; rózsailat és tömjénfüst áradoz . . . A tarka himmel kávaert patyolat csillogása összevegyül a finom uri nép ruhája színével . . . Nagy ünnepet ülnék. Igen. Teljesedésbe mennek az álmok . . . Lám, miért zug a harangszó? A vadvirágos, gyopártakarta kösziklák alatt. Gyimesen, a havas alján . . . Most iktatják be *Gergely* Viktort, a *legelső görögkatolikus magyar esperest* hivatalába. A balázsfalvi teológiát végezte. Román szertartásu lelkész fia. De szíve mindig értünk dobogott . . . És most elkövetkezett a magyarok feltámadásának boldog ünnepe: a munkácsi apostol (mert igazán „apostol“!) kinevezte magyar esperessé.

Megjött tehát az első fecske! . . . Szóljatok csak csengő-bongó harangok, vidáman, ünnepiesen. Mert, ime, most illik vigadnunk. Mert megtaláltatott, a mi elveszett vala . . . (Evang.) Föl a szívekkel, szikrázának a lelkek. A kormány hazafias ténye magyarokat adott vissza a magyarságnak . . . Jó csillagok járnak; virrad mindenfelé. Vaslábról is örömet hirdetnek. Magyarul imádják ott is ezentul a legfőbb Alkotót . . . Mindenfelől kedves hírek érkeznek . . . Hát — mégis csak van föltámadás! Ez a megnyug-

tató, diadalmas eszme csendült ki a vármegye urainak üdvözlő szavaiból a gyimesi ünnepen is.

Hasonló gondolatok hangolták jókedvre lelki valómat, a mikor a napokban Vaslábban ismét átutaztam. Vasláb is be lett kebeleztve az új egyházba... És ez alkalommal meglepetten konstatáltam, hogy álmaink közül teljesedésbe megy az is, a mely a székely márvány kihasználását célozta. Legalább részben. Ugyanis hatalmas cégtábla hirdeti, hogy a vaslábi márványt részvénytársaság értékesíti. Ditróban pedig örömmel és lelkesedéssel szemléltem az ujonnan épült gótikus egyházban Siklódynak, a jeles székely szobrásznak márványba vésett remekműveit. A magasztos szépségében igéző főoltár leheletszerű márványtömbjei, a fölséges, habfehér oltártest, meggyőző, hatalmas argumentumai a nemes vaslábi kő elhivatásának.

Hogy a szakiskola felállítása nem fog sokáig késni: ez az én erős reményem. A Csiki Festőiskola felől is kedvező híreket hallunk. Azt mondják, hogy közelebbi létesítése — bevégzett dolog. Nem kell tehát ezentul idegenbe vándorolniuk művészi tehetséggel megáldott székely fiuknak. Kezdődik a székely szépművészet aranykora. Igen, e téren is eljön, mert el kellett jönnie a feltámadásnak!

A feltámadást pedig élet követi. Élet és tavasz. Örök tavasz, mely pompázó színnel, üdeséggel, madárdallal és napsugárral pazar kézzel hinti be székelységünk mezeit . . . Lappangó erőknék titkos

tüze tör fel és alkot világraszólót, halhatatlant, fajunkhoz illőt! . . . A művészet, mint a drágagyöngyök bátor halásza, a daliás idők imádatának buváröltönyében száll le a mélységekbe, a hol multunk kiaknázatlan kincse hever. Kezében az ezerágu, aranyos szigony: a cizellált képességek . . . És ismét megjelennek a hős rabonbánok, a kopjavető Uporok, az ágyuöntő szabadsághősök és a gyergyói tatárverő asszonynépek . . . A fölséges arányokban kibontakozó székely művészet bemutatja az ősapákat. Madéfalvánál ismét ott könnyezünk, Nyergestető vérvirágos táján uj erőre kap multunk minden szenvedése, bánata és dicsősége . . . Ha villámló tekintetünk a Székelyföld nagy művészei alakításainak láttára fordul ellenségeink felé . . . Ha azokon a képeken, szoborműveken révedezve jár a szem és a lélek gyönyörűsége: öntudatunk pislogó mécse égbeszántó lángra gyul. A történelmi műtermelésnek a néplélekre való erővelteljes kihatása erkölcsi értékeket teremt. Megizmosítja Kelet hű magyarját, hogy még izzóbb eréllyel, nagyobb és áthatóbb öntudattal vesse meg a lábát Erdély talaján.

Fény dereng a Hargitán . . . Hajnalodik már . . . Búgnak az ezüst kürtök: a feltámadás harsonái . . .

MAGYAR TANITÓK.

Ha kétkedően, csüggedezve kérdik,
Hol, merre vannak ma — apostolok
Egy égi fénnel feltörő seregre,
Hősök hadára, büszkén gondolok.

Ah, látom őket — — Bár a gőg kacagja:
Előre tör a vértanuk csapatja!

Egyik hős elmegy messze szülejétől
Kopár, kietlen, vad szirtek közé,
Hol nem terem a föld *nekünk* virágot,
Bár azt apáink vére öntözté ...

A másik elmegy túl a hon határán;
És győz ... nem egyszer hulló vére árán...

A vérük árán ... Látom sorra őket!
Ez az, kit horvát puska lőtt szíven ...
Az ott a hős lány, aki sok sebével
A Mátra alján csendesen pihen ...

A harmadikra rágyújták a házat;
Ez ellen Hóra s Kloska népe lázadt ...

Mig pártütésnek és testvérvizsálynak
Tanuja fűnn a Kapitólium,

És a magasba törtetők titokban
 Nevetnek a kesergő honfi-bún,
 Mig Máriuszra tör Rómába' Szulla,
 A vad hegyek közt, csöndbe, győz a munka...

S ahol még Árpád drága nyelve csendül,
 De régi erkölcs, jókedv yeszni kezd,
 Igét ki hirdet — Áronként — fájának,
 Vezérli Mózes bölcs szívével ezt?

Ki küzd, ki fárad, — áll a nap hevében?

A néptanító csak... ki más, ha ő nem?!...

Kemény csapat. A lelküket, tudom jól,
 Pünkösdi lángok edzették meg így;
 Édes merengés: hősi, büszke multon,
 Tüzes rajongás: hogy jövőnkbe higj!

A gárda karja lobogót szorongat:

„Magyar dicsőség!” — ez ragyog le onnat.

Dicső, szent hős a *lelkes* néptanító;
 Minden hadállást bizton megvesz ő;
 Ha minden dombon ott lesz majd a zászló,
 Körülnéz, — könnyez: „Mienk a mező!...”

S várt vígalomnak asztalához ülnek...

...Óh, add Uram, hogy kezdődjék az ünnep!...

TARTALOM :

	Oldalszám
Előljáró beszéd	5— 6
Gyergyóholló	7— 14
A hollósarki bucsu	15— 20
A Preszekáron innen	21— 26
Nagy hegyek mögött	27— 33
Heverő kincsek	34— 40
Ének a végekről	41— 47
Erdély minisztere	48— 51
A szép „Erdőország . . .“ (Kép a keleti Kárpátokból)	52— 58
Iliáék Budapesten	59— 65
Baptisták között	66— 71
Látogatás a „Székelyek irójánál“	72— 76
A csiksomlyói kolostor könyvtára	77— 83
Erdély püspöke	84— 87
Népkulturánk tipusa	88— 97
„Leszünk még magyarok“	98— 108
Magyarok feltámadása	109— 117
Magyar tanítók (vers)	118— 119

